

## ІНТЕГРАЦІЙНА СКЛАДОВА МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Ольга РОВЕНЧАК

Copyright © 2010

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття міжнародна міграція<sup>1\*</sup> стала однією з найважливіших проблем зовнішньої та внутрішньої політики держав. Особливо це стосується країн імміграції, які, крім імміграційної політики загалом, вимушені виробляти стратегію інтеграції іммігрантів. Це стосується й України, яка стає на шлях перетворення у країну імміграції. У цій роботі спираємося на таких авторів, як Н. Тиндик, С. Дрожжина, І. Прибиткова, О. Щедрина, Т. Юдіна, А. Рудігер (Rudiger A.) і С. Спенсер (Spenser S.), І. Міхаловські (Michalowski I.), С. Каслс (Castles S.), П. Ківісто (Kivisto P.), Р. Пеннінкс (Penninx R.) та їхні напрацювання у сфері аналізу інтеграційних політик країн імміграції, а також звіти та інші матеріали МОМ.

У цій статті уточнюємо: 1) поняття “інтеграція іммігрантів” і 2) його співвідношення із поняттям “адаптація”, 3) визначаємо зміст поняття “політика інтеграції” та “політика адаптації” іммігрантів, 4) вносимо корективи до класифікацій інтеграційних політик; 5) проводимо порівняльний аналіз імміграційних політик та інтеграційних (адаптаційних) складових цих політик 17-ти країн імміграції; крім того, 6) корелюємо види політик інтеграції із авторськими моделями соціокультурної адаптації іммігрантів та 7) із існуючими моделями громадянства стосовно іммігрантів.

**Ключові слова:** міграція, мігрант, адаптація іммігрантів, міграційна політика, політика інтеграції (адаптації) іммігрантів.

Міграційною політикою називають впроваджену державою сукупність заходів, спрямованих на регулювання інтенсивності, структури і напрямів міграційних потоків загалом та інтенсивності пересування індивідів з метою зміни місця проживання зокрема [18, с. 165–166]. У країнах імміграції існують дві

основні стратегії міграційної політики: а) політика “зачинених дверей”, що передбачає стримування припливу мігрантів та б) стратегія стимулювання імміграції і вироблення державою підходів до їх розселення й адаптації. Крім того, в останні десятиліття активно розвивається і третя стратегія – *селективний відбір іммігрантів*, що вимагає серйозного державного регулювання та врахування демографічних показників і потреб ринку праці. Така імміграція може бути як постійною (у класичних країнах імміграції), так і здійснюватись за, так званими, програмами тимчасової трудової міграції [1, с. 9–10; 77, с. 81–83]. На початку 2000 року 44 % розвинених країн і 39 % країн, що розвиваються, мали імміграційну політику, спрямовану на зменшення рівня імміграції [95, с. 338].

Політика імміграції загалом має кілька складових-напрямків. Це охорона кордонів від нелегальної імміграції, заохочення економічно вигідної міграції, виконання міжнародних зобов'язань щодо прийняття біженців та політика інтеграції іммігрантів (про яку, власне, і йтиметься далі у статті), у той час, як політика еміграції<sup>2</sup> охоплює регулювання ринку праці, залучення в економіку грошових переказів іммігрантів, співпрацю з країнами імміграції у сфері захисту прав та інтересів своїх громадян та реінтеграцію мігрантів. Проте кожна країна обирає те, які складові еміграційної та імміграційної політики є для неї пріоритетними, а тому і політика міграції у кожному випадку має свої відмінності та особливості.

*Інтеграцією* є процес творення єдиного цілого зі складових частин з тим, щоб у результаті це утворення діяло на вищому рівні, ніж його частини. Своєю чергою, *соціальна інтеграція* – процес об'єднання соціальних явищ в єдине ціле (наприклад, соціальну

\* Зноски подані в кінці основного тексту статті. – Гол. ред.

систему), за якого підкреслюється орієнтація на спільні цінності в соціальному утворенні, які реалізуються на основі спільних поглядів та норм поведінки. Оскільки зазначена інтеграція передбачає взаємозв'язки між соціальним цілим і його частинами та їх злиття, то цей процес не можна вважати одностороннім, а тільки багатостороннім, принаймні двостороннім — між цілим та частиною [46, с. 135]. Цим терміном також позначають процес “входження нового елемента до існуючої системи”, як от входження на рівноправних умовах іммігрантів чи груп іммігрантів різного етнорасового, культурного походження до суспільства імміграції [55]. Теоретично розглядаючи суспільство імміграції як єдине соціальне ціле, а іммігрантські общини як його частини, *соціальну інтеграцію іммігрантів* науковці визначають як процес розмивання і зрештою зникнення помітних відмінностей між іммігрантами та місцевим населенням, коли етнічність втрачає своє значення, а йдеться про повноправну участь усіх членів соціуму у його соціальному, економічному, політичному, культурному житті, однаковий правовий статус та рівноправно користуватися захистом держави [18, с. 167; 89, с. 293]. Таке розуміння інтеграції зазвичай присутнє при диференційному включенні/виключенні та асиміляційному підході до політики інтеграції іммігрантів. При (функціональному) мультикультуралізмі кожен учасник інтеграційного процесу зазнає певних змін під впливом взаємодії з іншими, проте не втрачає повністю своєї культурної ідентичності, але до певної міри змінює культурну амальгаму (картину, що утворюється як підсумок такого “злиття” чи “сплавлення”), яка має місце внаслідок інтеграції [48, с. 68]. У загальному ж розумінні Р. Пеннікс (R. Penninx) називає інтеграцію іммігрантів “процесом, у результаті якого іммігрант стає частиною суспільства, яку приймають” [85, с. 141].

Інтеграцію, крім того, розглядають і як одну із чотирьох (поруч із асиміляцією, сепаратизмом та маргіналізацією) стратегій ставлення іммігрантів до нового суспільства [22, с. 137; 21, с. 128]. Окремі дослідники вважають інтеграцію поняттям ширшим за адаптацію, визначаючи адаптацію лише як *індивідуальний* компонент інтеграції, що передбачає пристосування індивіда до існуючих стандартів, тоді як інші інтерпретують інтеграцію синонімом асиміляції [42, с. 57–58]. На наш погляд, інтеграція є поняттям вужчим,

ніж адаптація<sup>3</sup>, оскільки означає “об’єднання”, тобто лише той вид адаптації, який прийнято називати “успішною адаптацією”, а асиміляція — це тільки один з видів останньої в особі іммігрантів, якщо не брати до уваги контексту державної політики асиміляції.

Серед індикаторів інтеграції іммігрантів у приймаючому суспільстві найважливішими вважають реальність вільного доступу до ринку праці, економічний та соціальний статус іммігрантів; можливість вивчення мови; участь у громадських дискусіях та у політичному процесі; набуття громадянства; задоволення культурних потреб іммігрантів, а також ставлення місцевого населення до них і, навпаки, рівень міжнаціональних шлюбів (між представниками іммігрантських спільнот і місцевого населення) [101, с. 16–17; 90, с. 13–16]. Р. Льюїс і Ф. Пірсон (R. Lewis, F. Pearson) до найважливішого фактору відносять повноправний доступ до освіти для дітей іммігрантів та самих іммігрантів у приймаючому суспільстві [67, с. 15]. Дослідники А. Рудігер та С. Спенсер (A. Rudiger, S. Spenser) називають такі засоби, якими держава послуговується для забезпечення інтеграції іммігрантів: 1) *законодавчі* (право на об’єднання сім’ї; набуття громадянства та права, пов’язані із дозволом на постійне проживання; антидискримінаційні закони); 2) *організаційні*, спрямовані на повноцінне *соціальне задіяння* до суспільного життя іммігрантів (забезпечення доступу до ринку праці, охорони здоров’я, освітніх закладів та програм різних рівнів, можливості мати якісне житло в етнічно змішаних районах; 3) *громадські* — *участь іммігрантів у громадських дискусіях, політичному процесі, в діяльності громадянських та політичних інституцій* [90, с. 16–39]; Б. Суца (B. Sousa) додає ще один: 4) *інформаційні* — *сприяння обізнаності* місцевого населення про імміграцію, іммігрантів та їх “позитивні міграційні практики” через програми мас-медіа, оскільки люди “менше бояться того, про що більше знають” [92, с. 178–179]. Країни Європейського Союзу прийняли Індекс міграційної політики адаптації (MIPEX), що дає змогу визначати рівень інтеграційної складової політики імміграції у шести сферах: доступ до ринку праці, об’єднання сімей, довготермінова імміграція, участь у політичному процесі, доступ до набуття громадянства та антидискримінаційна політика [71].

Отже, *політика інтеграції іммігрантів* — це *впроваджувана державою сукупність*

заходів, спрямованих на успішну адаптацію іммігрантів у приймаючому суспільстві. Натомість **адаптаційна політика** – сукупність державних заходів, що забезпечують адаптацію іммігрантів у часопросторі приймаючого суспільства, або відсутність таких заходів.

Потреба у виробленні політики інтеграції виникає там, де соціум через імміграцію перетворюється з моноетнічного у полі- чи мультиетнічний, тобто у складне, багатонаціональне, багатоетнічне утворення, функціонування якого підпорядковується як загальним закономірностям суспільного розвитку, так і специфічним економічним, політичним і культурним особливостям окремо взятої держави на конкретному етапі її історичного розвитку. Таке соціальне утворення не є незмінним, усталеним явищем, а, навпаки, постійно динамує, набуваючи часто протилежних за суттю форм (від “плавильного казана” до “миски із салатом”) [10, с. 38–39]. До основних переваг мультиетнічності соціуму слушно віднести динамізм розвитку культури, вітакультурне змагання різних ідей і напрямів, спричинене етноментальним розмаїттям, можливість тісних партнерських зв'язків з країнами, у яких домінують етноси, споріднені з етнічними групами даної країни, своєрідний функціональний “розподіл ролей” між етносами, скажімо, основний етнос активний у державній службі, меншини успішні в бізнесі. Недоліками названого соціуму є спричинені суб'єктивним розмаїттям розпорошеність, дистанційність, а то й антагоністичність інтересів етносів й етнічних груп та їх орієнтація на об'єднання зі “своїми” державами, і також репрезентація їхніх первинних національних інтересів, а не інтересів держави, громадянами якої вони реально є [4, с. 83].

Інтеграція іммігрантів – це здебільшого односторонній процес їх адаптації до нового суспільства, де роль приймаючої сторони зводиться до того, щоб “дозволити” іммігрантам адаптуватися, або це такий двосторонній процес успішної адаптації – як з боку іммігрантських спільнот, так і з боку приймаючого соціуму, що передбачає зміни у практиках і цінностях з обидвох сторін. А. Каяоглу (А. Каяоглу) додає ще й інше розуміння цього процесу, а саме як такого, у котрому участь бере ще й третя сторона – країна еміграції з її культурою, соціальними та державними інституціями і неурядовими організаціями [58, с. 4–5].

З розвитком сучасних мультиетнічних іммігрантських суспільств у них диверсифікувалися моделі громадянства стосовно іммігрантів. Їх виділяють чотири: 1) *ілюзорна* реалізує навмисне нехтування іммігрантськими спільнотами, ігнорування обсягів нелегальної імміграції, що веде здебільшого до маргіналізації цих спільнот; 2) *виключаюча* передбачає суворий контроль імміграції найманих працівників, легальний статус для іммігрантів, який, проте, значно нижчий від статусу громадян приймаючого суспільства, проблемний щодо можливості набуття громадянства; 3) *рес-публікансько-імперська* – допускає досить легкий перехід із статусу іммігранта до статусу громадянина, особливо стосовно другого покоління іммігрантів та громадян колишніх колоній; 4) *мультикультурна*, за якої міграція є постійною, а набуття громадянства майже гарантоване [23, с. 373–374].

Незважаючи на згадані відмінності, види державної політики країн імміграції можна аргументовано класифікувати. Т. Юдіна називає чотири основні моделі (стратегії) ставлення до іммігрантів: а) *повне виключення*, тобто заборона в'їзду (сьогодні ця модель майже не застосовується); б) *диференційне виключення*; в) *асиміляція*; г) *мультикультуралізм* [12, с. 130]. Але здебільшого йдеться про три види, які С. Каслз (S. Castles) називає диференційним виключенням, асиміляцією та плюралізмом [37, с. 134–140]. Політику *диференційного виключення* ще називають функціональною асиміляцією [90, с. 8–9]. “Диференційне включення/виключення” іноді вживається як синонім поняття “функціональна асиміляція”. На наше переконання, обсяг цього поняття є ширшим, тому воно змістово охоплює як функціональну асиміляцію, так і функціональний мультикультуралізм. До того ж нині задіяння у певні сфери суспільства відбувається або на засадах асиміляції, або на принципах мультикультуралізму.

До середини минулого століття найпоширенішою політикою інтеграції іммігрантів була політика *асиміляції*, тобто політика домінуючої національної групи стосовно меншин та мігрантів, яка передбачає їх задіяння у суспільне виробництво через односторонній процес адаптації і спрямована на штучне придушення їх традиційної культури і створення таких соціальних реалій, за яких участь меншин в інституційних структурах можлива лише за умови повного прийняття ними культури приймаючого соціуму та

утворення в його межах єдиного гомогенного суспільства. При цьому іммігранти поступаються своїми відмінними лінгвістичними, культурними і соціальними характеристиками та втрачають самобутні етнічні ознаки місцевого населення. Водночас роль держави в асиміляції головно зводиться до уреальнення сприятливої індивідуальної адаптації, трансформації культури і більшості цінностей через вимогу буденно користуватися домінуючою у суспільстві мовою та системою освіти (передусім стосовно дітей іммігрантів) [26, с. 102; 13, с. 39]. До 1960-их років асиміляція вважалась єдиною можливою політикою успішної адаптації, а іммігрантів чи їх нащадків, які протягом багатьох років не асимілювались у приймаюче суспільство, вважали девіантами та його загрозливими елементами [37, с. 21].

На даному етапі найпоширенішою (принаймні на практиці) є політика *диференційного включення/виключення*. Вона, зокрема, передбачає проведення політики обмеження щодо імміграції і надання іммігрантам (та їх нащадкам) громадянства, а також, зазвичай, відмову визнавати свою країну країною імміграції. За умов такої політики іммігранти опиняються “долученими” до одних сфер суспільного життя (насамперед, до ринку праці) та “вилученими” з інших (переважно із політичного процесу і культурного життя) [90, с. 8–9]. Залежно від ступеня включення/виключення, обсягу та вагомості сфер такого задіяння/випадання цей вид політики доречно трактувати *диференційним виключенням*, або *диференційним включенням*. Перший різновид межує із політиками мультикультуралізму й асиміляції та має певні їх елементи, а другий – наближається до *повного виключення* (або *сегрегації*), що у чистому вигляді зустрічається вкрай рідко. *Повне виключення* характеризується “закритими кордонами” та політикою сегрегації за етнорасовими, класовими та іншими ознаками тих мігрантів, котрим усе ж удається потрапити до країни. За таких умов обмежуються права іммігрантів, створюються перешкоди для їх доступу в будь-які сфери суспільного життя, включаючи навіть ринок праці [55].

Третім видом політики інтеграції є *мультикультуралізм* (або, за С. Каслзом, – плюралізм), що став своєрідною реакцією на культурне розмаїття всередині держави та означає готовність більшості суспільного загалу прийняти етнічні, культурні (у тому числі й мовні, релігійні), соціальні відмінності, проя-

вити терпимість до “інших”, їхніх традицій, культури, віри, звичаїв і, відповідно, змінити соціальну поведінку в суспільстві. При цьому державні інституції стають на захист культурних особливостей не тільки в межах конкретної держави, а й у загально земному форматі – від “світового інтеграційного процесу” під гаслом “інтеграція без асиміляції”; природно прагнуть забезпечити рівність прав і можливостей усіх громадян, впровадження антидискримінаційного законодавства та “входження” представників іммігрантських спільнот у культурне життя держави поряд із корінним населенням при збереженні власних культурно-етнічних особливостей та своєї культури в цілому.

Якщо результатом політики асиміляції є, образно кажучи, “плавильний казан” чи “помідоровий суп”, то країни з офіційним статусом політики мультикультуралізму зображають багатонаціональне суспільство як “різнокольорову культурну мозаїку” або “миску з грубо нарізаним салатом”, що складається з етнічних груп, які зберігають свою культуру, мову, релігію, спосіб життя, а владні інституції не мають на меті вирівняти їх у плані етнічно-національного походження, мови, віри, кольору шкіри тощо, хоча й намагаються зрівняти в усіх соціальних, політичних, громадських та інших правах представників різних націй, етносів, рас, віросповідань при збереженні усіх етнокультурних особливостей [61, с. 36; 26, с. 102–103; 19, с. 16; 7, с. 8; 2, с. 173–174; 6, с. 34; 25, с. 69]. Зазначена політика може базуватися на “визнанні та заохоченні розмаїтості” (як у класичних країнах імміграції), або на “ефективному, антидискримінаційному менеджменті зростаючої розмаїтості” (як у нових європейських країнах імміграції) [90, с. 9].

Незважаючи на зовнішній “блиск” мультикультуралізму, і цю політику часто критикують через те, що вона веде до переписування історії та знищення культури приймаючого суспільного загалу, пропагує розмаїтість і штучно підтримує культурні відмінності іммігрантських спільнот, що зумовлює роздрібленість, мозаїчність соціуму та перешкоджає формуванню державної ідентичності країни імміграції. Крім того, як зазначає Б. Беррі (В. Berry), не можна ставитись однаково до різних людей з різними потребами та інтересами, а тому значущості набуває диференційований підхід, щоб ніхто не відчував себе ображеним. Ще одним об’єктом критики

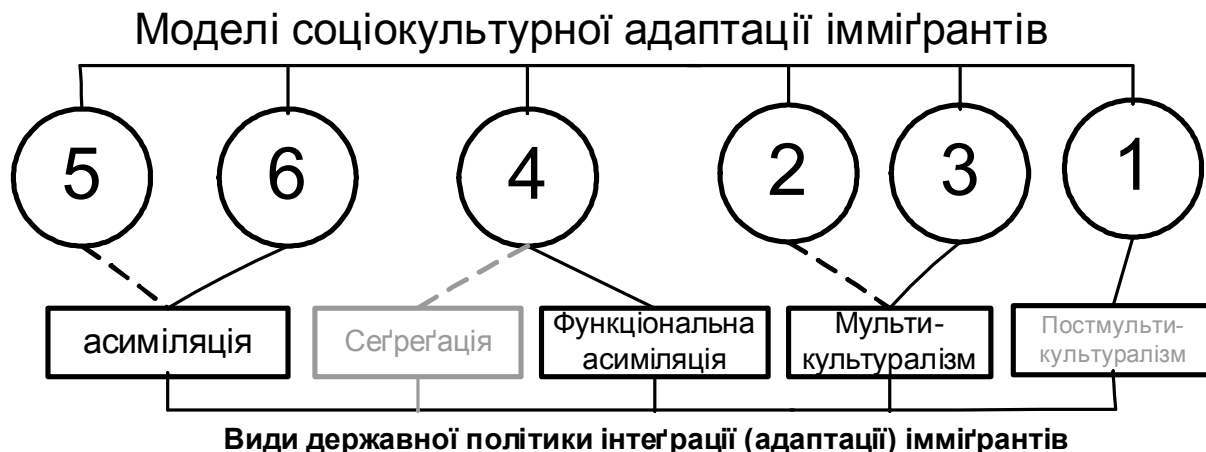


Рис. 1.

*Співвідношення моделей соціокультурної адаптації іммігрантів і видів державної політики стосовно їх інтеграції (адаптації)*

названої політики є фінансові витрати з державної казни, які адресуються на виконання програм, що допомагають іммігрантським спільнотам підтримувати свої традиції, мову, культуру [73, с. 112–115; 25, с. 70; 32, с. 307–313]. І все ж на сьогодні ідеї мультикультуралізму діють, хоча, так само як і принципи асиміляції, повно не розв'язують проблем

взаємодії різноадаптованих спільнот іммігрантів і приймаючого суспільства.

Види політики інтеграції співвідносяться із моделями соціокультурної адаптації іммігрантів<sup>4</sup>, що зображено на **рис. 1**. Водночас **таблиця 1** пояснює суть моделей соціокультурної адаптації іммігрантів, до яких будемо звертатись у подальшому тексті.

Таблиця 1

Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів

№ <sup>5</sup>	Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів	Реакція іммігрантів на приймаюче суспільство	Реакція приймаючого суспільства на іммігрантів
1	<b>Протест</b>	Активний протест проти насадження практик і цінностей приймаючого суспільства	Спротив імміграції, прояв ксенофобії, заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот
2	<b>Добровільна сегрегація</b>	Заперечення практик і цінностей приймаючого суспільства та добровільне відгородження від нього	Часткове прийняття практик і цінностей іммігрантських спільнот
3	<b>Творення діаспор</b>	Часткове прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства поруч зі своїми власними	Часткове прийняття практик і цінностей іммігрантських спільнот поруч із уже існуючими у суспільстві
4	<b>Сегрегація</b>	Часткове прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства	Заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот, намагання відгородити їх від суспільства
5	<b>Маргіналізація</b>	Неуспішне прийняття практик і цінностей приймаючого суспільства при відмові від своїх власних	Заперечення практик і цінностей іммігрантських спільнот, намагання асимілювати їх
6	<b>Асиміляція</b>	Повне прийняття та засвоєння практик і цінностей приймаючого суспільства при відмові від власних	Прийняття членів іммігрантських спільнот як нових членів суспільства зі спільними практиками та цінностями

Таблиця 2

Кількісні показники імміграції (за даними ООН 2005 року).<sup>6</sup>

Країна	Кількість населення	Кількість іммігрантів	Іммігранти у загальній кількості населення, %	Політика інтеграції іммігрантів
ОАЕ	4 496 000	3 211 749	71.44	Диф. включення
Сінгапур	4 326 000	1 842 954	42.60	Диф. виключення
Ізраїль	6 725 000	2 660 881	39.57	Асиміляція
Саудівська Аравія	24 573 000	6 360 730	25.89	Диф. включення
Швейцарія	7 252 000	1 659 686	22.89	Диф. виключення
Австралія	20 155 000	4 097 204	20.33	Мультикультуралізм
Канада	32 268 000	6 105 722	18.92	Мультикультуралізм
Австрія	8 189 000	1 233 546	15.06	Диф. виключення
<b>Україна</b>	<b>46 481 000</b>	<b>6 833 198</b>	<b>14.7</b>	<b>Диф. включення</b>
Кот д'Івуар	18 154 000	2 371 277	13.06	Сегрегація
США	298 213 000	38 354 709	12.86	Диф. включення
Німеччина	82 689 000	10 143 626	12.27	Диф. виключення

Країна	Кількість населення	Кількість іммігрантів	Іммігранти у загальній кількості населення, %	Політика інтеграції іммігрантів
Франція	60 496 000	6 471 029	10.70	Асиміляція
Коста-Ріка	4 327 000	440 957	10.19	Диф. виключення
Велика Британія	59 668 000	5 408 118	9.06	Диф. виключення
<b>Греція</b>	<b>11 120 000</b>	<b>973 677</b>	<b>8.76</b>	<b>?</b>
Росія	143 202 000	12 079 626	8.44	Диф. включення
Ґана	22 113 000	1 669 267	7.55	Диф. включення
<b>Польща</b>	<b>38 530 000</b>	<b>702 808</b>	<b>1.82</b>	<b>?</b>
Японія	128 085 000	2 048 487	1.6	Диф. включення

Далі розглянемо міграційні політики, а точніше їх інтеграційні складові, які на сучасному етапі існують у країнах з великою процентною часткою іммігрантського населення (*табл. 2*). 17 із розглянутих країн відібрані за найвищими показниками вказаної процентної частки, хоча вони не відносяться до “топ-17” у світовому рейтингу. При їх відборі використовувався також принцип “представництва континентів”.

За законом “Про імміграцію і захист біженців” 2001 року<sup>7</sup> і поправками 2009<sup>8</sup> про пріоритет залучення “людського капіталу”, а не просто “робочих рук”, сучасна імміграційна політика **Канади** зорієнтована здебільшого на задіяння в країну “незалежних іммігрантів” — кваліфікованих працівників зі знанням французької та англійської мов, без кримінального минулого та претензій на соціальне утримання з боку держави. Крім цієї, ще дві категорії іммігрантів є бажаними у Канаді: члени сімей осіб, котрі постійно легально проживають у Канаді (або мають її громадянство), та біженці. До прийняття імміграційного закону 1967 року основою було усунення “кольорового бар’єру”, а тому до країн-донорів долучалися ті, що мають населення переважно неєвропейської раси та прийняли антидискримінаційні (на основі етнорасового походження) заходи. Політика інтеграції іммігрантів до

1967 спиралась на асиміляційні принципи. Мультикультуралізм проголошений офіційною ідеологією у Канаді з 1971. Відповідно до його вимог конструюється “громадянська національна ідентичність” (civic national identity), що базується на лояльності до держави-нації та на заохоченні розмаїтості, основними елементами якої визначаються культура аборигенного населення, англо-французька двомовність та етнорасова і культурна різноманітність. Причому офіційна політика мультикультуралізму передбачає, що “етнічні відмінності приймаються тією мірою, доки індивіди можуть ідентифікувати себе з культурною традицією їх вибору, але тільки в тому разі, якщо ця ідентифікація не порушує прав людини, прав інших або законів країни” [25, с. 70; 8, с. 101; 61, с. 84–101; 101, с. 15; 28]. У 1988 році уряд Канади прийняв Акт мультикультуралізму (Canadian Multicultural Act — СМА), запровадивши цим самим унікальну модель включеного громадянства (inclusive citizenship). Основними принципами СМА є: по-перше, рівність усіх громадян, їх право зберігати, відтворювати і поширювати свою культурну спадщину та, по-друге, повна і рівноправна їх індивідуальна та групова участь в усіх сферах життя канадського суспільства. Цим документом заохочується також створення, діяльність і фінансування організацій та програм, що пропагують мультикультуралізм<sup>9</sup>. Найактивніше ідеї останнього поширюються тут через систему освіти, яка є дво- (або більше) мовною і покликана зберігати культуру

аборигенів, нащадків імміграції до другої половини ХХ століття та нових іммігрантів. Такій меті слугує, зокрема, запровадження у школах посади культурного працівника, у чій обов'язки входить забезпечення безпроблемного спілкування учнів, батьків і вчителів, підтримка культури іммігрантів та одночасно забезпечення їх успішної адаптації з новим довкіллям<sup>10</sup> [67, с. 44; 16, с. 105].

Перепис населення 2006 року виявив тенденцію до зростання етнічного розмаїття Канади, а отже, актуалізував потребу в інтеграції. Якщо у перші 10 років існування СМА діяльність у його рамках зосереджувалась головню на поширенні інформації про мультикультуралізм, то на сучасному етапі вона акцентується на інтеграційних заходах. Такими, зокрема, є Місяць темношкірої історії (Black History Month): кожного року протягом лютого святкується відміна рабства у Британській імперії 1833 року; та Місяць азійської спадщини (Asian Heritage Month), що припадає на травень. Водночас проводяться заходи щодо вивчення питань голокосту, втілюються аудіо- та відеопрограми, які забезпечують обізнаність у питаннях історії меншин. Якщо на початку свого існування мультикультуралізм у Канаді називали “культурною мозаїкою”, то нині його описують як “джазову гармонію” – гармонійну взаємодію між різними спільнотами і всередині них, що базується на канадських цінностях [28]. Отож, мультикультуралізм залишається єдиним видом політики інтеграції іммігрантів, що успішно функціонує в Канаді і найближчим часом вочевидь не поступиться іншим.

Сучасна імміграційна політика **Австралії** подібна до тієї, що діє в Канаді. Вона визнає три основні категорії іммігрантів – члени сімей іммігрантів, біженці та кваліфіковані іммігранти. Оскільки останніх 20 років ця сфера політики розглядається як складова економічної політики зайнятості, то не дивно, що саме остання категорія іммігрантів є найбільш бажаною в країні. Таку ситуацію відобразили поправки, внесені у 1994 році<sup>11</sup> до міграційного законодавства, що діє з 1958. Ними визначена найбільша кількість типів віз для навчання та кваліфікованої праці. Як відомо, до середини 1950-их років в Австралії діяла політика сегрегації неєвропейських іммігрантів та асиміляції європейських. Нове законодавство 1958<sup>12</sup> поклато кінець доктрині “Білої Австралії” і започаткувало політику інтеграції іммігрантів, що передбачала визнання етнорасових відмінностей й у 1973 була замінена політикою

мультикультуралізму. У середині 1980-их етноцентрична модель мультикультуралізму була замінена громадянською, основою якої стала держава як політична, неетнічна одиниця, у рамках якої відбувається не просто підтримка етнічних меншин (сюди ж включили й аборигенне населення), а реальне забезпечення їх конституційних і, щонайперше, соціальних прав. Визнання відмінностей і заохочення розмаїтості стали не тільки основою австралійської ідентичності, а практично її синонімом. В Австралії “політика мультикультуралізму вимагає, щоб усі австралійці приймали базові структури та принципи австралійського суспільства – конституцію та верховенство права, толерантність та рівність, парламентську демократію, свободу слова та віросповідання, англійську мову як державну та гендерну рівноправність” [73, с. 112; 61, с. 101–112; 8]

Кожного року, починаючи із 1999, у рамках програми “Життя в гармонії” (Living in Harmony), 21 березня Австралія проводить День гармонії<sup>13</sup> (Harmony Day), що охоплює заходи, спрямовані на пропаганду толерантності та заохочення культурної розмаїтості, символом якої обрано оранжевий колір [52]. З 2009 року ця програма еволюціонувала у програму “Австралійська розмаїтість” (Diverse Australia Program) [43], що, окрім попередніх завдань, має на меті поглиблення загальної обізнаності й заохочення самоосвіти і поширення інформації про культурну розмаїтість, етнокультурні особливості та історію меншин, з яких складається австралійське суспільство.

Згідно з чинним імміграційним законодавством **США** 1990 року<sup>14</sup> (із поправками 1996–2006 років) на територію країни санкціонована імміграція лише наступних трьох категорій осіб: 1) члени сімей американських громадян та осіб, котрі постійно легально проживають у США; 2) біженці; 3) особи, професійні навички яких мають значний попит на ринку праці США. Водночас заохочується також надання дозволу на постійне проживання іноземним інвесторам, сума інвестицій яких від 0.5–1 млн. дол, а кількість створених робочих місць не менше 10. З усіх перелічених категорій імміграційна політика США фокусується переважно на імміграції членів сімей. При цьому постійно вносяться положення про боротьбу з нелегальною імміграцією та існує, “Програма етнічної розмаїтості” (Diversity Immigrant Visa Program, або звичніше, Green Card), що покликана підтримувати “етнічний

баланс” у країні через заохочення імміграції із різних країн світу [20, с. 62–87; 100, с. 163]. Зауважимо, що питання мовної (культурної) інтеграції іммігрантів включено до законодавчих актів лише у 2006<sup>15</sup>.

На сьогодні не існує єдиної думки стосовно того, яка з політик інтеграції іммігрантів домінує у сучасних США. Здебільшого прийнято вважати асиміляцію “пройденим етапом”. Однак у 2007 році теза про важливість продовження реалізації концепції “плавильного казана” була проголошена одним із напрямків імміграційної реформи, а головна сфера її реалізації — мовна, що досягається через сферу освіти. Проте, крім мовної асиміляції, остання також сприяє й іншим видам інтеграції, особливо коли йдеться про так звану “інтеркультурну освіту”, що передбачає досягнення двомовної грамотності іммігрантів та обмін культурним досвідом. Таку освіту вважають “двигуном” інтеграції, і для її потреб створено спеціальний загальнодержавний орган — Федеральний центр освіти мігрантів. Цей інституційний феномен є одним із елементів політики мультикультуралізму, потреба у якому виникає, очевидно, із збільшенням етнічної розмаїтості населення США та кількісного переважання “неєвропейської” імміграції [9; 16, с. 105; 67; 47].

Іншими проявами мультикультуралізму у США є такі заходи, як, наприклад, “Симфонія кольорів” (Concert of Colors) — фестиваль етнічних меншин, що проводиться у Детройті щорічно із 1992 року [67, с. 45–47]. Незважаючи на те, що мультикультуралізм у США досить довго існує як потужний “інтелектуальний тренд” (за С. Каслзом), усе ж він не визнаний складовою державної політики як це має місце в інших класичних країнах імміграції. Найважливішою причиною тут є те, що США, на відміну від Канади та Австралії, досить швидко (в історичному контексті) вийшли з-під Британської корони та утвердили свою національну ідентичність, загрозою для якої і вважається політика мультикультуралізму, ідеї котрого явно похитнули уявлення про “правильність” асиміляційного підходу [8; 61, с. 86–115; 36, с. 160–165]. Своєрідним компромісом між асиміляцією та мультикультуралізмом у США стала *доктрина диференційного включення*, що відповідно до вимог часу трансформується у диференційне виключення [99, с. 321]. Сфера останнього при цьому розширюється із традиційно економічної діяльності до культурної. Тим більше, що з

виникненням передумов для запровадження політики мультикультуралізму та її елементів у США з’явилися побоювання, що іммігранти, особливо із неєвропейських країн, стануть на шлях неуспішної адаптації (просторова сегрегація за етнокультурними ознаками, заперечення мовної асиміляції та міжетнічної амальгамації). Проте результати дослідження інтеграції іммігрантів у США, проведене Н. Фонер (N. Foner) у 2006 році, показали, що такі побоювання справджуються переважно стосовно першого покоління іммігрантів, тоді як друге їх заперечує, адаптуючись здебільшого за моделлю асиміляції [44, с. 159–168]. Такий результат, своєю чергою, свідчить, що політика асиміляції таки працює, хоча й поруч із елементами інших видів інтеграційних політик.

*Німеччина* має значний імміграційний досвід, здобутий нею протягом останніх 50-ти років. Однак до останнього часу вона не вважала себе країною імміграції, розглядаючи іммігрантів як тимчасових, приїжджих, котрі не потребують особливих заходів для їх інтеграції. До 1980-х років фактично єдиною сферою включення іммігрантів у німецьке суспільство була економіка. Низка законодавчих актів 1990-2003 полегшили для іммігрантів процедуру набуття громадянства. Якщо раніше воно надавалося лише за правом “крові”, то нині — за синтезованою моделлю “крові-або-землі” [24, с. 60; 17, с. 21–27]. До того ж намагаючись урегулювати антиімміграційну позицію суспільства в Німеччині у 1990-их роках почали впроваджувати практики мультикультуралізму, що розширило сферу включення іммігрантів спочатку лише до мовної інтеграції, а згодом і до ширшої, культурної. У результаті країна постала перед питанням ідентичності: зберігати стару, в основі якої перебуває етноцентрична модель держави, або приймати нову, що базується на цінностях мультикультуралізму. Уряд прийняв рішення на користь останньої, взявши за приклад *Нідерланди* і так звану *Нідерландську модель* (Dutch model)<sup>16</sup>, що, здавалось, ефективно працювала у Німеччині стосовно іммігрантів. Натомість критики мультикультуралізму все частіше заявляли, що меншини, не асимільовані у “більшість”, рано чи пізно поставлять питання про справедливість гегемонії домінантної культури. На початку 2000-их із частковим провалом Датської моделі в Нідерландах та зверненням до ідей асиміляції (після вбивства політика П. Фортойна (P. Fortuyn) та кінопродюсера Т. ван Гоха (T. van Gogh), у яких



звинуватили представників іммігрантських меншин) перед Німеччиною постало нове питання: поглиблювати мультикультурну інтеграцію іммігрантів, чи звернутися до асиміляційної моделі [99, с. 148; 61, с. 167–193; 104; 70].

У 2004 році Німеччина прийняла перший цілісний закон про імміграцію, яким увела певні обмеження до імміграційного законодавства, визнаючи одночасно вперше себе країною імміграції<sup>17</sup> (вступив у дію в 2005). Федеральний комісар (federal commissioner) імміграції та інтеграції Німеччини М. Бюмер (M. Böhm) заявила, що “мрія про мультикультуралізм провалилась”, а новий закон не є дискримінаційним, але іммігранти повинні приймати цінності і закони країни імміграції [41]. На сьогодні Німеччина стоїть на позиції, що передбачає заохочення успішної адаптації (як одностороннього процесу) іммігрантів до нового суспільства, причому останнє має створювати сприятливі умови для такої адаптації. Сферами включення іммігрантів залишаються як економічна, так і культурна, але лише до тієї міри, доки це виправдано для успішної адаптації [78]. Німеччина, як бачимо, пройшла три основні етапи політики інтеграції іммігрантів: від диференційного включення/виключення (у вигляді диференційного включення) через мультикультуралізм назад до диференційного включення/виключення (хоча тепер уже у формі диференційного виключення).

**Австрія** з 1960-их років стала країною трудової імміграції спочатку переважно для країн колишньої Австро-Угорської імперії, а згодом для колишньої Югославії та Туреччини. Подібно до Німеччини та Швейцарії, вона вважала імміграцію тимчасовим явищем і не розглядала питання інтеграції іммігрантів. Упродовж наступних двох десятиліть своєрідним замінником інтеграції в Австрії було надання громадянства на досить ліберальний засадах, а в середині 1990-их відбулося суспільне усвідомлення: імміграція в Австрії є незворотнім явищем, тому перевагу почали надавати імміграції членів сімей, а не кваліфіковано трудовій, як це було у попередні десятиліття. Зміни до імміграційного законодавства 2003 року вимагають в іммігрантів з країн не членів Європейського Союзу, які планують отримати дозвіл на проживання більш ніж на півроку, підписувати “Згоду на інтеграцію”. Центральною умовою цього документу є згода на зобов’язання вивчити німецьку мову та скласти спеціальний мовний

іспит. Крім вивчення мови, сучасна інтеграційна політика Австрії фокусується на освіті іммігрантів, професійному навчанні, доступі до ринку праці, до житла та системи охорони здоров’я [99, с. 148; 33]. Отож, здавалося б, перелік можливостей досить широкий, але сферу культури інтеграційна політика зачіпає тільки стосовно мови, що є засадничою умовою для інтеграції в інших сферах і вказує на наявність політики інтеграції шляхом диференційного виключення.

Основу іммігрантів у **Швейцарії** традиційно становлять італійці і меншою мірою іспанці, португальці, німці, турки, а після військових конфліктів 1992–1997 років на території колишньої Югославії до них доєдналися і шукачі притулку та економічні мігранти із цього регіону. Подібно до Німеччини та Австрії, Швейцарія тривалий час не визнавала себе країною імміграції, а сприймала це явище винятково як тимчасове. Обмежувати імміграцію уряд країни почав із 1987 року, розробивши жорсткі правила допуску іммігрантів [93]. Але реально питання інтеграції іммігрантів надали значення федерального лише з 2001, і тільки у 2008 воно було включене до нового “Закону про іноземців” [94]. Останній підтверджує безвізовий режим з громадянами країн Європейського Союзу і регулює імміграцію з країн поза його межами, визначає імміграційні квоти залежно від потреб економіки країни. Пріоритетними категоріями є члени сімей іммігрантів, економічні іммігранти (здебільшого кваліфіковані), а також шукачі притулку. Інтеграція швейцарськи – це двосторонній процес, в якому іммігранти повинні прагнути інтегруватись у нове суспільство, поважаючи цінності швейцарської конституції, державні закони і вивчаючи принаймні одну із державних мов, а місцеве населення має показувати відкритість стосовно них і бажання їх інтегрувати. Відтак метою інтеграції визначається мирне співжиття та рівність іммігрантів і місцевого населення у правах і можливостях доступу до соціально-економічного життя країни.

Основна сфера інтеграції іммігрантів у Швейцарії – економічна. Освіта (професійне навчання й, зокрема, вивчення державної мови) також розглядається як сфера інтеграції, проте вона більше підпорядкована потребам ринку праці і діє як засіб економічної інтеграції [72; 54]. Таким чином, модель політики інтеграції у Швейцарії становить типовий приклад диференційованого виклю-

чення, де визначальними напрямками включення є економіка та освіта, причому задіяння до останньої розглядається лише як передумова успішної інтеграції у першу. Вищевказана двосторонність процесу інтеграції видається досить умовною, оскільки передбачає адаптацію іммігрантів до приймаючого суспільства, яке лише видає дозвіл на таку адаптацію.

Протягом довгих років **Велика Британія** була країною імміграції для країн-колоній, а згодом і колишніх колоній. При цьому найбільші обмеження імміграції вводилися урядом у 1960-их та 1980-их роках. На сьогодні близько 65 % іммігрантів у цій країні мають азійське або африканське походження [84]. У 2002 у Великій Британії був прийнятий закон “Стосовно питань національності, імміграції та притулку”<sup>18</sup>, яким було введено низку обмежень на імміграцію. Одним з основних пунктів стало запровадження для іммігрантів, котрі бажають отримати громадянство цієї країни, поруч з уроками англійської мови, ще й обов’язкове відвідування уроків із вивчення британської політики, культури та складання іспиту з “Британського способу життя”. Такий крок був зроблений з метою змусити іммігрантів засвоїти основні британські цінності, звичаї та закони. У 2005 році уряд Англії оголосив курс на посилення імміграційної політики: нові обмеження міграції членів сімей та заохочення імміграції лише тих спеціалістів, чіх знань і навичок потребує економіка країни [20, с. 145]. Якщо спочатку іммігранти розглядалися як співгромадяни, то пізніше мали статус громадян колишніх колоній і, відповідно, не бралися до уваги як іммігранти, котрі мають бути долучені до інтеграції, то нині перед Великою Британією стоїть завдання якісно оновити інтеграційну політику стосовно іммігрантів.

Першими спробами власне інтеграційної політики стали закони 1965, 1968 і 1976 років, спрямовані на боротьбу із проявами етнорасової дискримінації і на менеджмент етнічних відносин. Протягом майже 40 років інтеграційні зусилля зосереджувались в основному на інтеграції в економічній сфері та на вивченні англійської мови, тобто на головних елементах диференційного включення. Така політика має місце і сьогодні. Однак, із поширенням у світі ідей мультикультуралізму, Велика Британія прийняла деякі його елементи, як от толерантність до культурного розмаїття чи визнання на державному

рівні окремих релігій іммігрантських спільнот. У 1997 році лейбористський уряд прийняв мультикультуралізм як спосіб взаємодії з етнічними меншинами, проте, не знайшовши підтримки у вигляді громадської думки та політичної опозиції, мультикультуралізм відходить на другий план. Основою політики інтеграції тут була і залишається концепція індивідуального підходу до кожного іммігранта, що передбачає “виривання” його із групи, а відтак і її руйнування. На сьогодні у Великій Британії не існує єдиної інтеграційної політики, ведуться активні пошуки її оптимального варіанту так само, як і нового змісту поняття “британець”. Воно, очевидно, повинно стати більш включаючим – балансувати між його історичним значенням (приналежності до об’єднаної нації чотирьох народів) і визнанням у його рамках культурних відмінностей та етнорасової розмаїтості, що характеризує сучасну Велику Британію [24, с. 60; 17; 61, с. 150–154; 86; 88].

Центральноамериканська країна **Коста Ріка** почала приймати велику кількість іммігрантів у 1970-1980-их роках унаслідок військових дій у Нікарагуа і Сальвадорі. При цьому в різні роки частка іммігрантів із Нікарагуа становила від 75 до 90 % всіх іммігрантів у Коста Ріці. До 1987 року міграційна політика останньої регулювалась здебільшого трудовим законодавством 1960, що підтверджує суто економічну сферу включення іммігрантів. Перший закон “Про імміграцію” прийнято в 1987 році<sup>19</sup>, який (із поправками 1989 та 1991) діяв до впровадження “Основного закону про імміграцію та іноземців”<sup>20</sup>. У 1998 та 1999 роках у країні проведено легалізацію нелегально проживаючих іммігрантів, більше ніж 90 % яких – вихідці із Нікарагуа. Закон 2006 року зосереджувався на заохоченні імміграції інвесторів, захисті кордонів і контролі над нелегальною імміграцією і не приділяє достатньо уваги правилам прийому і захисту прав біженців, а тому не відповідає підписаній Коста Рікою Конвенції 1951 про права біженців.

Якщо на початках своєї імміграційної історії Коста Ріка проводила політику диференційного включення, а згодом диференційного виключення (із 1987 року), то останні зміни в імміграційному законодавстві засвідчили прагнення держави інтегрувати легальних іммігрантів у всі сфери суспільного життя (ринок праці, освіта, охорона здоров’я, культура у вузькому розумінні тощо), не йдеться тільки про надання виборчих прав на на-

ціональному рівні. Хоча питання інтеграції іммігрантів частково включені до законів 1987 і 2006 років усе ж у новому “Основному законі про імміграцію та іноземців” (2009), що вступить у дію в 2010, їм приділяється значно більше уваги<sup>21</sup>. Крім того, прийнято урядову “Програму із покращення якості життя та інтеграції іммігрантів у Коста Ріці”, перманентно докладаються зусилля до розвитку міждержавної імміграційної політики (разом із Нікарагуа) і ведеться співпраця державних органів з неурядовими організаціями, які займаються питаннями інтеграції іммігрантів. Однак єдиної, чітко визначеної, стратегії інтеграції у цій країні поки що не існує.

Загалом Коста Ріка визнає себе країною імміграції, і внесок, який здійснюють іммігранти в її економіку, на державному рівні переважно впроваджує практики мультикультуралізму, що вказує на потенційний перехід саме до цього виду інтеграційної політики. Незважаючи на вищесказане, її інтеграційні зусилля лежать тільки у площині державної політики і не знаходять підтримки у місцевого населення – іммігранти все ж зазнають дискримінації і соціального виключення. Це приводить до “неуспішної асиміляції” тих, хто бажає асимілюватись, та до добровільної сегрегації решти, а інтеграція відбувається переважно зусиллями неурядових організацій, які стають посередниками між іммігрантами і державними органами [87; 69]. Якщо Коста Ріка з часом усе-таки закріпить законодавчо та втілить у суспільстві стратегію інтеграції у формі мультикультуралізму, то це стане досить цікавим його різновидом, оскільки сутнісно означатиме не мульти-, а лише бікультуралізм.

**Сінгапур**, і як частина британської колонії, і як незалежна держава (із 1965 року), приймав і приймає велику кількість іммігрантів переважно із Китаю, Малазії, Індії, Індонезії та інших Азійських країн. Як і в більшості економічно розвинених країн, приріст населення тут відбувається не за рахунок природного фактору, а завдяки імміграції. Імміграційна політика Сінгапуру базується на законі “Про імміграцію” (1966)<sup>22</sup> і законі “Про найм працівників”<sup>23</sup>, кожен з яких періодично доповнювався поправками. Вона підпорядкована ідеї економічного процвітання та принципу “максимальної економічної вигоди при мінімальних затратах”, у тому числі й на інтеграцію іммігрантів, більшість яких тимчасові. Тому активно заохочується імміграція представників тих етнічних груп,

які вже є в країні (принцип збільшення кількості населення при збереженні етнічного співвідношення), а також визначаються три основні категорії бажаних іммігрантів: а) некваліфіковані працівники, б) висококваліфіковані і в) “обдаровані” працівники та студенти. При згаданому заохоченні імміграції одночасно, ще від 1919 року, відбувається її жорсткий контроль (особливо стосовно нелегальної імміграції) та регулювання (скажімо, міграція членів сімей іммігрантів дозволена тільки другій і частково третій категорії іммігрантів) [103].

Хоча етнічний склад Сінгапуру залишається порівняно сталим, у країні все ж з’являється потреба інтеграції нових іммігрантів, зокрема, через зростання їх кількості. З цією метою у 2009 році створено Національну раду з питань інтеграції, яка займається пропагандою мультикультурної інтеграції (не вживаючи, однак, цього терміна) шляхом підтримки етнокультурної розмаїтості, розвитку інтеркультурної освіти, заходів щодо соціальної рівності. При цьому наголос робиться на двосторонності процесу інтеграції іммігрантів, у якому активну участь має брати і місцеве населення, а вивчення англійської мови (однієї із чотирьох офіційних) розглядається як засіб спрощення міжкультурної взаємодії, а не асиміляції [79]. Однак така стратегія не видається особливо перспективною, оскільки: по-перше, уряд, для контролю над населенням, паралельно намагається на основі різних соціокультурних груп створити єдину культуру та домогтися сінгапурської ідентичності – провести асиміляцію за схемою  $A+B+C=D$ ; по-друге, місцеве населення не вважає за потрібне витратити державні гроші на інтеграцію іммігрантів, приймаючи за найдоречнішу асиміляцію за схемою  $A+B+C=A$  (оскільки “Сінгапур, для того щоб заробляти гроші, за культурною інтеграцією, вимушений їхати до Австралії чи Канади”) [96]; по-третє, більшість іммігрантів у країні – тимчасові трудові або освітні іммігранти, а тому не відчувають особливої потреби інтегруватись якось ще інакше, аніж економічно.

**Об’єднані Арабські Емірати (ОАЕ)** стали країною імміграції у 1970-их роках. З утворенням незалежної федерації у 1971 до країни на нафтові промисли почали з’їжджатися трудові іммігранти (здебільшого чоловіки) з Індії, Пакистану, Шрі-Ланки, Бангладеш, Філіппін та арабських країн (Йорданії, Палестини, Єгипту) [98]. Імміграційна політика

ОАЕ регулюється Федеральним законом про імміграцію і проживання (1973)<sup>24</sup>, до якого вносилися поправки в 1985 році, що зробили правила імміграції жорсткішими і вирішували поставлене дещо раніше завдання – скоротити кількість іммігрантів у країні. Поправки 1996 були спрямовані на боротьбу з нелегальною імміграцією і на вдосконалення політики стосовно іноземців, котрі “можуть становити соціальну та економічну загрозу для країни” [34]. Водночас політика інтеграції іммігрантів у цій країні не прописана в імміграційному законодавстві і на сьогодні підпорядкована тільки принципам Декларації Абу Дабі<sup>25</sup>, що передбачають сприяння контрактним працівникам-іммігрантам, які й становлять основу імміграції в ОАЕ. Наголос робиться на вивченні арабської мови, сприянні успішній інтеграції у ринок праці, допомозі при переказі грошей додому та полегшенні реінтеграції на батьківщині. Отже, йдеться лише про диференційне включення іммігрантів, здебільшого в економічну сферу, оскільки об’єктом тут є власне трудова тимчасова імміграція, а інші види імміграції не беруться до уваги через їх порівняно незначний обсяг.

Країною імміграції *Саудівська Аравія* стала ще у 1930-их роках, коли із розвитком нафтової промисловості країні стали потрібні іноземні працівники. Ця потреба зменшилась у зв’язку із економічним спадом у середині 1980-их та подальшою участю у війні в Перській Затоці, що зумовило поступове обмеження імміграції (до обмежувальних заходів належить, зокрема, і закон “Про запобігання імміграції терористів”, 2003 рік<sup>26</sup>) і проведення із середини 1990-их політики “саудизації” ринку праці. Остання виявилася неуспішною, оскільки на сьогодні економіка держави і надалі залежить від іноземної робочої сили. Основа імміграції в Саудівській Аравії – це трудові некваліфіковані іммігранти із країн Південної і Південно-Східної Азії та деяких африканських країн, а також трудові висококваліфіковані іммігранти із “Західних” країн (здебільшого США та Великої Британії). Регіони походження іммігрантів вибрані не випадково, адже метою було запросити іммігрантів, які не матимуть намірів осісти в країні, створити свої об’єднання чи претендувати на особливі права; саме тому не запрошувались іммігранти з інших арабських країн, що схильні до такої поведінки. І хоч Саудівська Аравія не є учасником ні міжнародних, ні регіональних угод, що стосуються біженців,

але вона приймає біженців і шукачів притулку із сусідніх країн, зокрема з Еритреї (у межах так званої “імміграційної дипломатії”), що розглядається як спосіб регіональної інтеграції.

Отже, визначеної політики інтеграції іммігрантів як такої у країні не існує донині, як, очевидно, і потреби в ній, оскільки вся імміграція розглядається владою винятково як явище тимчасове. Перший закон про захист прав іммігрантів був прийнятий лише у 1992 році. Включення саудівських іммігрантів відбувається тільки у ринок праці, в усіх інших сферах сповідується ідея їх сегрегації. За законом 2004 вперше надано іммігрантам право на отримання громадянства, але лише тим, які відповідають економічним потребам країни і, за умов повної асиміляції, у приймаючому суспільстві [81; 97].

*Російська Федерація* зазнала значних імміграційних потоків із розпадом СРСР. На початку 1990-их 80% російських іммігрантів становили росіяни, що поверталися на батьківщину з інших країн – колишніх республік, решта – переважно біженці із “гарячих точок” на території колишнього СРСР. Після 2000 року частка реіммігрантів і біженців дещо зменшилась, натомість збільшилися потоки економічних іммігрантів, а до країн походження (Азербайджан, Казахстан, Таджикистан, Україна) додалися країни “далекого зарубіжжя” Азії та Африки [80; 31]. До 2002 міграційна політика Росії зорієнтовувалась здебільшого на регулювання вимушеної міграції. Закон “Про правове становище іноземних громадян у Російській Федерації”<sup>27</sup> (зі змінами 2007) спрямований на посилення контролю над нелегальною імміграцією, ускладнення імміграційної процедури та регулювання трудової зайнятості іммігрантів. Із 2006 в Росії діє програма заохочення реімміграції етнічних росіян. Проте вона працює за принципом селективної імміграції: відповідно до професійних здібностей іммігрантів запрошують у конкретні регіони країни, що визначаються потребами місцевих ринків праці [15, с. 54–55]. В 2007 році вступив у дію новий закон “Про облік іноземців та осіб без громадянства”<sup>28</sup> і водночас прийняті зміни до закону 2002. Нова імміграційна політика Росії покликана перш за все врегулювати трудову (тимчасову і повторювану) імміграцію шляхом спрощення процедури реєстрації іммігрантів та отримання дозволу на працевлаштування.

Із питань інтеграції іммігрантів у російському законодавстві регулюються тільки ті, які

пов'язані із ринком праці, що є ознакою політики диференційного включення. У всіх інших питаннях державні органи використовують підхід, що втілює стратегію відрегування стосовно розв'язання конкретних проблем, які виникають в імміграційній сфері, проте офіційної доктрини аналогічного спрямування в країні не існує. Асиміляційний підхід не сприймається національними меншинами (особливо тими, хто не становить плід імміграції, а історично проживає на території Росії) [25], хоча певні спільноти іммігрантів (російськомовні, православні європейської раси) здебільшого безпроблемно адаптуються через асиміляцію. Проблеми соціокультурної адаптації виникають переважно у іммігрантів-мусульман не європейської раси, саме їх як "інших" найчастіше відмовляється інтегрувати місцеве населення. Е. Пайн (E. Pain) зазначає, що особливістю інтеграційних проблем російських іммігрантів-мусульман є те, що саме приймаюче суспільство не має ні засобів, ані бажання їх інтегрувати, скажімо на відміну від мусульман, котрі потрапили до Західної Європи, де спротив є більшим з боку самих іммігрантів-мусульман [80]. За таких умов мультикультурний підхід в інтеграції іммігрантів у Росії видається не на часі, і хоч він не закріплений законодавчо, все ж фактично існує політика диференційного включення переважно в економічну сферу.

**Україна**, подібно до Росії, із розпадом СРСР стала приймати численні міграційні потоки з початку 1990-их років. Основу української імміграції становлять українські реіммігранти (приблизно 40%), росіяни (35%), економічні іммігранти із країн Південно-Східної Азії, Близького Сходу та Африки і біженці із Кавказу й Закавказзя [20, с. 320, 487]. Перші кроки в імміграційній політиці України – це прийняття законів "Про біженців" (1993)<sup>29</sup> та "Про правовий статус іноземців" (1994)<sup>30</sup>. Але перший, основний і діючий на сьогодні – закон "Про імміграцію" – прийнято лише 2001 року<sup>31</sup> (із змінами стосовно регулювання реімміграції українців 2005<sup>32</sup> та вимушеної імміграції 2009<sup>33</sup>). Він визначає процедуру імміграції, надання легального статусу тим іммігрантам, які вже проживають в Україні, вказує на категорії іммігрантів, котрі бажані для країни, та встановлює квоти для них. До таких категорій належать висококваліфіковані спеціалісти, науковці, діячі культури, бізнесмени-інвестори, члени сімей іммігрантів, біженці.

У 2001 році Верховною Радою прийняті також поправки до закону "Про правовий статус іноземців", що регулюють питання нелегальної імміграції, а також новий закон "Про біженців"<sup>34</sup>, який значно доповнив попередній, прояснивши процедуру отримання статусу біженця, права та обов'язки біженців і шукачів притулку. Згідно з цим законом отримати статус біженця в Україні, особливо на тривалий час, нині досить складно. Як названий, так і інші існуючі закони, на жаль, належать до реактивних стосовно змін в імміграційній ситуації, зосереджуються здебільшого на процесуальних питаннях імміграції, залишаючи поза увагою низку важливих питань, наприклад, інтеграції іммігрантів у різних сферах суспільного виробництва, хіба що за винятком їх трудової діяльності.

Інтеграцією іммігрантів в Україні (як етнічних та економічних, так і біженців) займаються переважно неурядові організації та спільноти іммігрантів, які вже тривалий час проживають на її території. Програм державного рівня, спрямованих на полегшення процесу входження іммігрантів в український соціум (вивчення мови, професійна підготовка, освіта), на сьогодні не існує. При цьому успішно адаптованими в Україні можна назвати тільки тих іммігрантів, котрі мають легальний статус і знають російську (або українську) мову. Це здебільшого вихідці з країн колишнього СРСР та іноземні студенти (або колишні студенти) українських вищих навчальних закладів. Природно, що сферами їх включення є здебільшого ринок праці для "інокультурних", які адаптуються через творення діаспор, або добровільну сегрегацію і культуру (мова, релігія, звичаї), або ж належить до вихідців із "споріднених" культур (російськомовні, православні), котрі зазвичай обирають шлях асиміляції [66]. З огляду на імміграційну політику в Україні діє, хоча й політично не озвучена, стратегія диференційного включення.

Сучасна імміграційна політика **Японії** базується на двох основних законах – Законі про реєстрацію іноземців (1952 рік) та Законі про контроль над імміграцією (1951)<sup>35</sup>, поправки до якого були внесені у 1989 і, зокрема, врегулювали легальне перебування і працевлаштування нащадків іммігрантів, та визначили форми покарання працедавців нелегальних іммігрантів, а також прийняли за пріоритет імміграцію висококваліфікованих працівників над некваліфікованими. В 2003 році Японія ратифікувала закон "Про боротьбу із

нелегальною імміграцією” [11; 99, с. 93]. Будучи порівняно етнічно гомогенною країною, вона традиційно не визнає себе країною імміграції. Однак старіння населення змусило її владу у середині 1990-их задуматися над економічною доцільністю допуску іммігрантів. Нині основними групами іммігрантів у Японії є “старожили” – китайці та корейці, котрі залишились тут після Другої світової війни, та їхні нащадки і “нові” японські реіммігранти із Південної Америки (переважно бразильці).

Основним, а точніше єдиним, завданням інтеграції іммігрантів у Японії на державному рівні є їх входження на рівних умовах із місцевим населенням у ринок праці. Причому такі зусилля докладаються тільки стосовно легальних іммігрантів-контрактників [56]. Інша важлива сфера інтеграції – культурна, що головню стосується освіти та японської мови. Очевидно, що інтеграція японських іммігрантів – це диференційне включення (лише до економічної та частково культурної сфер суспільного життя), що вимагає повної асиміляції до японського соціуму в зазначених вимірах. Питаннями інтеграції в інші сфери усупільнення та збереження попередніх культурних ідентичностей іммігрантів в Японії займаються здебільшого неурядові організації та етнорелігійні об’єднання, котрі домагаються впровадження певних практик мультикультуралізму (наприклад, інтеркультурна освіта). У 2001 році в місті Хамамацу зроблено спробу поглибити інтеграційні процеси (запроваджено проект глобального міста, Global City Vision). Однак певні елементи мультикультуралізму тут впроваджуються силами лише громадських організацій, а муніципальна влада здебільшого залишається осторонь цих акцій-подій. Таку локальну інтеграційну політику японці назвали “косметичним мультикультуралізмом” [45; 102]. Цей проект з упровадження мультикультурних практик в одному із міст Японії виявився невдалим, тому що не викликав зацікавлення ні муніципальної, ані національної влади. Відтак держава у таких змінах на сьогодні не відчуває потреби, а вважає за доречне і можливе підтримання наявної стратегії інтеграції іммігрантів.

Імміграційна історія **Гани** почалася ще до здобуття у 1957 році незалежності від Великої Британії. Основою імміграції до цієї країни є трудові іммігранти з інших африканських країн (здебільшого з Того, Верхньої Вольти (тепер Буркіна Фасо) і Нігерії), які працюють на діамантових і золотоносних копальнях, сільсько-

господарських роботах тощо. Економічний спад 1960-их спричинив потребу регулювання трудової імміграції, а початок імміграційному законодавству Гани поклав “Закон про іноземців” (1963), що витримав істотні поправки 1965 і 1974 років<sup>36</sup>. У 2000 було прийнято новий закон “Про імміграцію”<sup>37</sup> (із поправками 2001)<sup>38</sup>, що став першим цілісним документом міжнародного зразка, адже синтезував закон 1963 року, численні поправки до нього і низку нових положень. До імміграційного законодавства, зокрема, включались питання прийому біженців, положення про боротьбу із нелегальною імміграцією. Закон також лібералізує імміграційну процедуру, надає право на проживання у країні на “невизначений” термін й вводить систему квот стосовно трудової імміграції. Крім того, одним із його найважливіших нових положень є визначення пріоритетних категорій іммігрантів, котрим надається право постійного проживання і громадянства. Мовиться передусім про колишніх громадян країни, які змінили громадянство, та про “осіб африканського походження, котрі проживають у закордонних діаспорах”. Це положення видається досить оригінальним для імміграційного законодавства й утворює ідею панафриканізму<sup>39</sup>.

Незважаючи на тривалий досвід імміграції та імміграційного регулювання, Гана на сьогодні не виробила зваженої державної політики інтеграції іммігрантів. “Закон про імміграцію” визначає тільки економічну сферу як простір для інтеграції, хоча і не вживає цього терміна. А це вказує на фактичну політику диференційного включення. З іншого боку, задекларовані у законі 2000 року ідеї панафриканізму передбачають пошуки спільних африканських коренів, а отже, потенційну стратегію асиміляції (звісно, стосовно африканців). Соціокультурною інтеграцією іммігрантів у Гані переймаються переважно неформальні спілки та неурядові організації у складі іммігрантів-старожилів, які намагаються адаптувати нових іммігрантів за моделлю творення діаспор – підтримування їх власної культури і навчання жити в новій країні, будучи її частиною [29]. Така модель адаптації не корелюється ні з фактичною політикою диференційного включення, ні з потенційною політикою асиміляції, а скоріше суголосна політиці мультикультуралізму, про яку наразі важко говорити, тому інтеграція іммігрантів у Гані є досить проблематичним процесом без визначеної мети.

Колишня французька колонія (до 1960 року) *Кот д'Івуар* із здобуттям незалежності стала країною здебільшого трудової імміграції для іммігрантів із сусідніх країн (переважно із Малі та Буркіна Фасо), яких країна потребувала для роботи на кавових і какао плантаціях та в діамантових копальнях. Обмежувати імміграцію у Кот д'Івуарі почали із 1978, тобто від моменту проголошення політики "івуаризації" – долучення до імміграційних потоків реіммігрантів з інших країн, що мають івуарійське походження [38, с. 52–55]. Із смертю першого і незмінного протягом 33 років президента у 1993 році в країні почався етнополітичний конфлікт, у якому імміграція зіграла не останню роль. Боротьба за владу розгорнулася між етнічною групою акан, до якої належав перший президент і яка проживає у центральній та південній частинах країни, сповідує християнство і становить близько 42% населення, та іншими етнічними групами, які живуть на півночі, сповідують іслам і регулярно поповнюються іммігрантами з етнічно і культурно споріднених країн (близько 70 % іммігрантів зосереджено саме у цій частині країни). Із середини 1990-их точаться суперечки стосовно визначення поняття "івуарієць": якщо раніше сюди відносили всіх громадян країни, то тепер правляча група акан проголосила доктрину "Ivoirite" (івуаріте – етнічної чистоти івуарійців), яка визнає івуарійцями лише громадян країни, чий батьки також були її громадянами і які не мають досвіду зміни громадянства. Ця доктрина була спрямована проти іммігрантської півночі загалом і зокрема проти кандидата у президенти, якого підтримувала ця частина населення і який не відповідав новим параметрам івуарійності. На виборах 2000 року цей кандидат програв, а невдоволеність його виборців програвшем та їхні протести започаткували збройний конфлікт. Політика дискримінації півночі продовжилась. Мусульман, котрі мають громадянство, вважають "ворогами із середини", а тих, хто іммігрують – "ворогами ззовні", хоча формально ведуться переговори із сусідніми країнами стосовно врегулювання питань імміграції [62; 75]. У 1990-их інтеграція іммігрантів, як і в сусідній Гані, відбувалась за стратегією диференційного включення (щонайперше економічного), а на сучасному етапі, як бачимо, у Кот д'Івуарі існує рідкісна на сьогодні політика адаптації ("неінтеграції", оскільки не спрямована на успішну взаємодію) – політика сеграгації іммігрантів.

*Франція*, аналогічно Великій Британії, отримала статус країни імміграції переважно у спадок від своєї колоніальної історії. Перші десятиліття після її розпаду як колоніальної імперії вона заохочувала трудову імміграцію з країн колишніх колоній у зв'язку з потребами економіки. До 1993 року у Франції діяло досить ліберальне право "крові" стосовно набуття французького громадянства дітьми іммігрантів [17, с. 28–29]. Проте згодом на це право почали накладати обмеження, а в 2003 країна прийняла зміни до імміграційного законодавства<sup>40</sup>, що передбачали обмеження імміграції. Крім того, з кінця 1970-их уряд має на озброєнні не особливо успішну політику "добровільного повернення", яка стосується іммігрантів з колишніх колоній та інших країн-постачальників найбільшої кількості французьких іммігрантів і передбачає підготовку спеціалістів, фінансову підтримку повернення та заохочення грошових вливань у розвиток країни еміграції [68]. Подібно до республіканської політики інтеграції щодо своїх історичних областей Франція обрала стратегію асиміляції й стосовно іммігрантських меншин, маючи на меті влити їх у єдиний французький народ, позбавивши попередніх етнокультурних ідентичностей.

Політика асиміляції досить успішно втілюється через систему освіти, скажімо, шляхом навчання протягом року у спеціальних "класах французької культури", що є обов'язковим етапом перед переведенням у звичайні класи. Проте діти іммігрантів усе ж мають змогу вивчати рідну мову, але не в межах інтеркультурної освіти у школі, а на окремих курсах чи у спеціалізованих школах [24, с. 61; 16, с. 106]. Оскільки слово "іммігрант" (*immigre*) у Франції синонімує слову "мусульманин", то французький "плавильний казан" запрацював без урахування релігійних відмінностей. Релігійне питання було вирішено шляхом секуляризації держави, а інтеграцію мусульман-іммігрантів у соціокультурне життя проголосили на принципах, що не суперечать республіканському ладу. Однак оминати проблему – не означає її розв'язати. Уявлення про нове "братерство" (*fraternite*) по-французьки актуальне і сьогодні, тому що "брати"-мусульмани виявилися неготовими відмовитися від своїх релігійних ідентичностей і практик, а їх існування суперечить теорії асимільованого суспільства [61, с. 170–185; 17; 47]. Отже, політика повної асиміляції, очевидно, дала збій, оскільки уряду Франції не вдалося про-

вести релігійну асиміляцію і, як показує досвід, навряд чи вдасться змусити мусульманські спільноти роз'їхатися назад по країнах еміграції. Єдиним мирним шляхом видається часткове запровадження мультикультурних практик у релігійній сфері, принаймні, стосовно іммігрантів, які сповідують іслам.

З дня свого заснування (1948 рік) **Ізраїль** став країною імміграції, проголосивши ідеологію утворення держави на основі реімміграції етнічних євреїв та їхніх нащадків до “землі обітованої”. Імміграційна політика країни базується на законі “Про громадянство”<sup>41</sup> та законі “Про повернення”<sup>42</sup> (1950 рік із поправками 1954), що закріплюють законодавчо згадану ідеологію повернення та визначають право на ізраїльське громадянство реіммігрантів, а із поправками 1970 року до останнього закону – і для членів сімей реіммігрантів, котрі не є етнічними євреями. Питання інтеграції почали розглядатися із початку 1950-их, і Конференція з культурної інтеграції 1956<sup>43</sup> визначала дві основні сфери ефективної інтеграції – освіта (і для дітей, і для дорослих) та військова служба (до якої залучаються і чоловіки, й жінки). Якщо перша є досить поширеним засобом інтеграції у різних країнах імміграції, то друга – унікальна. Із самого початку інтеграційна політика проголошена як “плавильний казан” на основі єврейської культури; з 1968 питаннями інтеграції займається Міністерство абсорбції іммігрантів. Визначено два шляхи інтеграції: а) “пряма абсорбція” – держава забезпечує іммігрантів фінансовою допомогою, а організацією процесу входження в нове суспільство займається або сам іммігрант, або його родичі чи знайомі, які вже проживають в Ізраїлі; б) “абсорбційні центри”, у рамках яких держава забезпечує іммігранта конкретним житлом, робочим місцем, а також доступом до всіх державних інституцій і зобов'язує пройти програму культурної інтеграції (“улпан”), основу якої становить вивчення мови іврит і засвоєння цінностей єврейського суспільства; ця програма є обов'язковою для всіх реіммігрантів. У країні існують так звані “кібуци” – спеціальні абсорбційні центри, табори-комуни, де на засадах рівності і “загального блага” живе і працює молодь 17-35 років [64].

Стратегія повної асиміляції і сьогодні працює в Ізраїлі, однак не без проблем. Імміграція значних етнокультурних груп, наприклад, “чорних пантер” (вихідці із країн Північної Африки) у 1960-1970-их роках чи громадян

колишнього СРСР у 1990-их, привела до того, що вони почали претендувати на право часткового збереження попередніх культурних ідентичностей [99, с. 68–72]. У країні також існує проблема кавказьких євреїв (приблизно 10% населення), замкнутої етнічної спільноти, що слабо піддається асиміляції [60], та арабської спільноти (20% населення), яка існувала на території Ізраїлю ще до його заснування і тому не бачить сенсу у своїй асиміляції в чужу їй єврейську культуру [91]. Стосовно кавказьких євреїв, то держава намагається інтегрувати їх через так звані “програми втручання”, які покликані послаблювати внутрішні сімейно-родинні зв'язки і виводити членів спільноти у широкий соціум Ізраїлю. Арабів же інтегрують через економічну сферу, яка для них самих є дуже важливою. Крім реімміграції, в Ізраїлі існує ще й трудова імміграція неєврейського населення, але, зважаючи на її незначний відсоток і тимчасовий характер, питання інтеграції цих іммігрантів не набуло національної вагомості.

Хоча суспільство Ізраїлю (за винятком арабської його частини) прийнято вважати етнічно однорідним, але на сучасному етапі це не зовсім так. Дозволивши набуття громадянства членам сімей не євреїв-реіммігрантів, влада країни тим самим створила умови для перетворення Ізраїлю на мультиетнічну країну і, дозволивши часткове збереження їх попередніх культурних ідентичностей у межах їхніх етнокультурних груп, – на мультикультурну країну. Таким чином постає питання: чи стратегія асиміляції культурно відмінних, однак етнічно однорідних іммігрантів, яка на сьогодні ще є досить успішною, залишатиметься такою й у майбутньому для етнічно і культурно відмінних спільнот іммігрантів?, чи все ж інтеграційні практики перейдуть у площину мультикультуралізму?

На країну імміграції **Греція** почала перетворюватись у 1991 році, що було спричинено поваленням комуністичного режиму в Албанії, вихідці з якої за кількістю становлять більше, ніж половину всіх грецьких іммігрантів. Протягом 1990-их імміграція у Греції зростала у єдності з негативним ставленням до неї місцевого населення, що привело до виключення іммігрантів з усіх сфер суспільного життя, окрім ринку праці (часто нелегально). Імміграційний закон 1991 року був спрямований лише на визначення умов допуску іммігрантів (найбажанішими як тоді, так нині визначалися грецькі реіммігранти з усього



світу) і на охорону кордонів, як і новий закон 2001 (із поправками 2002 і 2003)<sup>44</sup>, що вже обмежував імміграцію, але все ще не містив положень про інтеграцію іммігрантів. За свою імміграційну історію Греція провела три хвили легалізації нелегальних іммігрантів – у 1997, 2001 та 2005 роках [57; 30; 51]. Першою спробою вирішити питання інтеграції законодавчо став імміграційний закон 2005 р.<sup>45</sup>, який двома статтями заклав засадничі принципи інтеграції іммігрантів. Найважливіші серед них – це недопущення дискримінаційних проявів на основі будь-яких відмінностей та рівність іммігрантів у всіх сферах суспільного та культурного життя Греції. Цікавим є ставлення до культурних відмінностей. З спочатку їх захист і збереження декларується як один із пріоритетів, але пізніше кілька разів наголошується на посиленому вивченні грецької мови і входженні в грецьку культуру. У Греції одночасно зароджується інтеркультурна освіта і продовжуються асиміляційні практики (скажімо, зміна албанцями імен на грецькі чи прийняття ними православ'я) [63; 51].

У 90-их ХХ століття Греція фактично проводила політику диференційного включення і намагалася сегрегувати іммігрантів, оскільки ідея асиміляції наштовхувалась на громадське несприйняття. Країна досі не виробила єдиної офіційної стратегії інтеграційної політики стосовно іммігрантів. З одного боку, вона не може відійти від асиміляційної (стосовно іммігрантів) ідеї “одна нація – одна держава”, а з іншого – спостерігаються певні практики мультикультуралізму, такі як елементи інтеркультурної освіти чи законодавче закріплення “культурних свобод” іммігрантських спільнот.

Уперше потреба виробити міграційну політику у **Польщі** виникла на початку 1990-их з падінням комуністичного режиму і відкриттям кордонів. Але на той час єдиним кроком стало підписання міжнародних документів стосовно питань біженців. Перший закон “Про іноземців” був прийнятий у 1997 році. В рамках узгодження законодавства із новими вимогами у зв'язку із вступом до Європейського Союзу в 2001 до нього були внесені поправки, які, зокрема, стосувалися правил прийому біженців та визнання “безпечної третьої країни” і “безпечної країни походження”. У 2003 були прийняті “Закон про захист іноземців у Республіці Польща” та новий “Закон про іноземців”<sup>46</sup>. В останньому (із внесеними поправками 2005), зокрема, зосереджено увагу на введенні візового режиму при підготовці до

входження у Шенгенську зону, охороні кордонів і визначенні пріоритетних категорій іммігрантів для допуску в країну (кваліфіковані працівники, творча інтелігенція, члени сімей іммігрантів й окремо сезонні працівники). Крім того, надавалося “право землі” дітям іммігрантів та знімалися економічні вимоги для отримання дозволу на постійне проживання. Також новим законодавством передбачалось проведення першої легалізації працюючих іммігрантів. У 2004 році в Польщі запроваджено спеціальний статус “толерантного перебування” (переважно для іммігрантів із Чечні), що не надає їм прав біженців, але й не забороняє перебування в країні [59; 35].

До 1989 року Польща сповідувала ідею “одна держава – один народ”, що передбачала асиміляцію етнічних меншин і тих іммігрантів, яким усе ж вдавалося проникнути до “закритої” країни. Початок 1990-их відзначився своєрідною ейфорією стосовно відкритих кордонів та появи іноземців у традиційно однорідному суспільстві. У цей період послабилися асиміляційні зусилля держави стосовно іммігрантів. Із середини 1990-их починається вироблення польської імміграційної політики, що збігається у часі із посиленням антиімміграційних настроїв у суспільстві і вимогами повернутися до стратегії асиміляції. З іншого боку, із початку 2000-их у Польщі (особливо у системі освіти) визрівають ідеї впровадження певних практик мультикультуралізму.

Незважаючи на постійну потребу визначитися стосовно питання інтеграції іммігрантів, Польща на сьогодні не має відповідної законодавчо закріпленої стратегії. Одна з останніх щодо гомогенних (в етнічному плані) країн Європи досі стоїть перед вибором між асиміляцією, мультикультуралізмом і, можливо, диференційним включенням. Причиною такої невизначеності є очевидно недавня імміграційна історія країни, порівняно невелика процентна частка іммігрантів у суспільстві та здебільшого тимчасовий характер імміграцій, що не потребує, з погляду польських законодавців, інтеграційних зусиль. Діяльність же неурядових організацій у питаннях інтеграції іммігрантів переважно зосереджена на таких категоріях, як біженці та меншою мірою польські репатріанти, залишаючи без уваги тимчасових трудових іммігрантів. Представниками останнього виду імміграції у Польщі є найзначніша іммігрантська спільнота – українці, котрі, за даними досліджень, успішно адаптуються до нових умов шляхом асиміляції.

Друга значна група – це в'єтнамці, частина яких (“еліта”) адаптується через творення діаспор (за нашою термінологією), а решта добровільно сеграгується. Остання модель адаптації притаманна також польським іммігрантам із “західних” країн (в основному із США та Великої Британії) [49; 27; 50]. Загалом на сьогодні міграційна політика Польщі зосереджена переважно на питаннях контролю кордонів, захисті біженців, репатріації етнічних поляків та регулюванні міграційних потоків у межах Європейського Союзу. Політика інтеграції іммігрантів досі не вироблена так само, як і довготермінова стратегія міграційної політики у цілому, вона, як і на початку 1990-их, залишається реактивною відносно змін у сфері міграції.

Вперше потребу у спільній імміграційній політиці країни ЄЕС засвідчили підписанням у 1985 році Шенгенської угоди<sup>47</sup> (вступила у дію у 1990), що здебільшого передбачала охорону спільних зовнішніх кордонів від нелегальної імміграції та регулювання економічної імміграції. Одне із найважливіших питань – прийом біженців – у країнах ЄС регулюється Дублінською конвенцією 1990 року (вступила у дію 1997), яка, зокрема, визначає правила надання притулку першою країною в'їзду, визначення “третьої безпечної країни” і “безпечної країни походження”. Ці питання розвинуті і в Маастрихтському договорі<sup>48</sup> 1992 року (набув чинності у 1993) про створення **Європейського Союзу**. Цей договір містить також положення про здійснення спільної політики імміграції і притулку.

Амстердамський договір<sup>49</sup> 1997 року (вступив у дію 1999) уперше визначив компетенцію Європейського Союзу у сферах спільної міграційної, візової політики й політики притулку, вільного пересування осіб і регулювання перетину зовнішніх кордонів ЄС, захисту прав громадян третіх країн. Економічна імміграція на його територію також є частиною спільної економічної політики, визначеної цим договором [5, с. 48–52].

У 2000 році в Німці була прийнята Хартія Європейського Союзу стосовно основних прав людини, що стала потенційною основою подальшого вироблення політики інтеграції іммігрантів у ЄС<sup>50</sup>. Важливим для спільної імміграційної політики ЄС є також питання міграції членів сімей іммігрантів. Їх статусу і правовому регулюванню перебування цієї категорії іммігрантів у цьому союзі присвячена Директива про об'єднання сімей іммігрантів

2003 року [99, с. 149–150]. Із 2005 між державами-учасницями ЄС велися переговори щодо вироблення спільного імміграційного законодавства, що завершилися у 2008 ухваленням Європейським парламентом лише “Закону про протидію нелегальній імміграції”, який, однак, не стосується інших видів імміграції і є обов'язковим тільки для країн-учасниць Шенгенської угоди [40]. Ліссабонська угода 2007 року<sup>51</sup> (ратифікована у 2009) уніфікує візову політику, політику притулку, контролю над нелегальною імміграцією і торгівлею людьми, регулює питання забезпечення прав легальних (переважно трудових) іммігрантів та членів їх сімей і встановлює норми підписання договорів про реадмісію із третіми країнами. Отож, спільна міграційна політика ЄС зорієнтована на захист спільних зовнішніх кордонів при усуненні внутрішніх, на успішний менеджмент міграційних потоків на всіх рівнях і на “справедливе” ставлення до всіх легальних іммігрантів. Крім того, окремим положенням уперше частиною цієї спільної політики визначено пропаганду інтеграції іммігрантів із третіх країн.

За імміграційну політику ЄС загалом відповідає Європейська комісія, проте спільної політики інтеграції Європейського Союзу як такої не існує; це питання віддане до компетенції національних урядів. Спільними для більшості країн ЄС є економічна потреба в імміграції та відмова визнавати себе країнами імміграції, а також визнання принципів поводження із біженцями і пошукувачами притулку. Економічний характер імміграції зумовлює першочерговість інтеграції іммігрантів в економічну сферу. Крім того, ведеться пропаганда впровадження практик інтеркультурної освіти у різних країнах ЄС, але єдиний підхід до інтеграції іммігрантів тут знаходиться у зародковому стані. Вочевидь це спричинено тим, що спектр національних стратегій у країнах-членах на сьогодні видається занадто широким [85, с. 137-151; 39, с. 114-129; 74]. Європейська система оцінки інтеграційної політики (MIREX) показала, що в 2007 році найуспішнішими у цій сфері були такі члени ЄС, як Швеція та Португалія, а найменш успішними – Кіпр та Латвія [65, с. 14].

З часу розвитку імміграційного законодавства у світі найпоширенішими стратегіями інтеграції іммігрантів (задекларованими чи ні) стали асиміляція та диференційне включення/виключення. Частина описаних нами країн зберегли без значних змін політичні механізми

## Хронологічна заміна видів політики адаптації іммігрантів

Види політики інтеграції іммігрантів		Країна	
Попередні	Наступні чи наявні		
Диференційне включення	→	Мультикультуралізм	Німеччина
	→	Диференційне виключення	Велика Британія, Коста Ріка
	→	Асиміляція	Саудівська Аравія
	→	Сегрегація	Кот д'Івуар
Асиміляція	→	Мультикультуралізм	Австралія, Канада
	→	Диференційне виключення	США
Сегрегація	→	Мультикультуралізм	Австралія
Мультикультуралізм	→	Диференційне виключення	Німеччина

інтеграції іммігрантів протягом своєї імміграційної історії й донині (Франція, Ізраїль, Австрія, Швейцарія, Сінгапур, ОАЕ, Саудівська Аравія, Росія, Україна, Японія, Гана). І все ж окремі країни мають досвід зміни стратегії інтеграції іммігрантів із одного виду на інший, що наочно видно з **табл. 3**.

Найпоширенішою є саме політика диференційного включення/виключення та перехід “від” або “до” неї. Вона сама собою має досить широкий спектр реальної дії і постає своєрідним усередненням між повним виключенням (сегрегацією) і повним включенням (у формі асиміляції чи мультикультуралізму). Водночас можливий перехід від диференційного включення до диференційного виключення. Причому другий різновид цієї політики інтеграції на сучасному етапі є більш поширеним, ніж перший. Оскільки такі політики різняться стосовно різних груп іммігрантів, то одна країна може здійснювати перехід від двох видів політики до однієї (Австралія), або навпаки (Саудівська Аравія диверсифікувала політику імміграції, піддаючи асиміляції групу натуралізованих іммігрантів). Також серед розглянутих країн існує одна, що має досвід зміни політики інтеграції іммігрантів двічі за двадцятирічний період – це Німеччина.

Ступінь розвитку імміграційної політики головню залежить від тривалості імміграційної історії країни та, у деяких випадках, її незалежності від іншої країни чи країн. Перші кроки в імміграційному законодавстві є здебільшого реакцією на існуючу міграційну ситуацію, в яку втягнута країна. Сформовану ж стратегію імміграційної політики мають переважно країни із тривалою імміграційною історією. Така залежність не простежується стосовно політики інтеграції іммігрантів. Більшість країн – як розвинених, так і тих, що розвиваються – не виробили спрямованої політики інтеграції як складової імміграційного

законодавства чи сформованої політичної практики взагалі. Відсутність дієвої стратегії інтеграційної політики веде до неуспішної адаптації імміграційних спільнот, перетворюючи їх на джерело нестабільності у суспільстві. Розповсюдження явища міжнародної міграції найменше викликів, на нашу думку, ставить перед традиційними країнами імміграції, де прийнята на державному рівні політика мультикультуралізму, та країнами тимчасової трудової імміграції, у яких успішно функціонує політика диференційного включення/виключення. Водночас ті, де пріоритетом є “одна держава – одна нація”, а імміграція набула постійного характеру, постали перед вибором: зберегти свої традиційні цінності і ставлення до іммігрантів чи віддати перевагу впровадженню мультикультурних практик, що дають певні геополітичні переваги. У цьому контексті Дж. С. Ньє (J. S. Nye) називає політику інтеграції іммігрантів частиною “м’якої сили” (soft power) країни імміграції, однією із складових міжнародної політики держави, котра реально формує її стосунки із країнами походження [76].

Загальновідоме нині поняття “плавильний казан” (melting pot), що, власне, й означає результат політики асиміляції, виникло у США ще в 1780-их роках та мало на увазі “переплавлення” представників усіх націй у людину нової раси” [53, с.128–129]. А вже у 1950 Р.Е. Парк зауважив, що “якщо раніше “плавильним казаном” була Америка, то тепер ним став цілий світ” [83, с. 149]. Пошуки ж ідей мультикультуралізму розпочалися з кінця 1960-их, коли виникла ситуація, за якої більшість “не могла” асимілювати, а меншини “не хотіли” асимілюватись. Першими офіційно політику мультикультуралізму проголосили Канада у 1971 році та Австралія у 1973. Перефразовуючи Р.Е. Парка (2000), можна сказати, що “якщо раніше мультикультурними

були Австралія та Канада, то тепер мультикультурним став цілий світ". Це, звичайно, не означає, що політика мультикультуралізму визнана на державному рівні (чи фактично існує) в усіх країнах імміграції, але, як видно із наведеного вище аналізу інтеграційної складової імміграційної політики країн імміграції, ідеї і практики мультикультуралізму (передусім інтеркультурна освіта чи релігійна толерантність) поступово проникають в інтеграційні стратегії більшості країн імміграції, а диференційне включення нерідко проходить у формі функціонального мультикультуралізму. Однак ідеї останнього не є бездоганними чи універсальними, як, до речі, й ідеї асиміляції. Доказом цього став провал мультикультуралізму в такій країні, як Німеччина з її нідерландською моделлю інтеграції і з переходом до так званого постмультикультуралізму (термін І. Міхаловскі [70]). На сьогодні постмультикультуралізм по-німецьки – це різновид диференційного виключення, хоча загалом його ідеї знаходяться у зародковому стані і як виглядатиме чи як реально існуватиме згодом стратегія постмультикультурної інтеграції іммігрантів залишається відкритим питанням. На початках, на нашу думку, це може бути повернення до асиміляції чи диференційного включення/виключення у певних нових модифікаціях, що згодом переросте в нову стратегію як відповідь на непізнані виклики імміграції.

Повертаючись до питання співвідношення політик інтеграції іммігрантів із моделями їх соціокультурної адаптації та моделями громадянства стосовно них, зазначимо, що з політикою асиміляції найкраще корелюється модель адаптації з аналогічною назвою, а також (з деяким відхиленням – наприклад, неуспішність засвоєння іммігрантами практик і цінностей приймаючого суспільства) модель маргіналізації<sup>52</sup>. Модель сегрегації є органічною для держав з адаптаційною політикою диференційного включення та сегрегації (яка на сьогодні становить рідкісне явище). Щодо політики мультикультуралізму, то їй найадекватніше відповідає модель творення діаспор та (знову з певним відхиленням) модель добровільної сегрегації. А відхиленням тут можна вважати замкнутість іммігрантських спільнот. Політика асиміляції і почасти диференційного включення/виключення не завжди виправдовує себе, оскільки задовольняє переважно інтереси та потреби приймаючого суспільства, а політика мультикуль-

туралізму – тому що захищає домагання і потреби перш за все іммігрантських спільнот. Іншими словами, і в перших двох випадках, і у третьому політика адаптації іммігрантів є односторонньо спрямованою і, закономірно, потребує вироблення якогось нового її виду. Політика ж сегрегації (або повного виключення) нині характеризується винятковістю і переважно корелюється із такою ж моделлю соціокультурної адаптації іммігрантів. Щодо моделі протесту, то вона залишається поки що без нормативної відповіді. І на це є певні причини.

Хронологічно цю модель можна вважати "наймолодшою", а тому природно потрібен певний час для вироблення відповідної адаптаційної політики. Більше того, *протест* слушно вважати ще й "найагресивнішою" моделлю, а тому тут теоретично проглядаються тільки крайні шляхи виходу – політика повної відмови від імміграції, закритості кордонів, що загрожує автаркією, або надання локальної політико-культурної автономії іммігрантським спільнотам, що означає фактичний розкол країни імміграції.

Одним із збалансованих шляхів розв'язання окреслених проблем, на наше переконання, може стати вже згадувана *політика постмультикультуралізму*, основні положення та ідеї якої на даний час ще не вироблені остаточно. Щодо моделей громадянства, про які йшлося на початку статті, то ілюзорна модель передбачає політику повного виключення і певні різновиди політики диференційного включення; включаючи модель корелюється із диференційним виключенням, республіканська – із асиміляцією, а мультикультурна – із політикою мультикультуралізму. Залишається не з'ясованим питання: якою повинна бути модель громадянства стосовно іммігрантів, якщо у країні буде втілено політику постмультикультуралізму? Відповідь, очевидно, зможемо дати тоді, коли така політика набуде чітких форм та "озброїться" законодавчо закріпленими принципами, принаймні хоча б в одній країні імміграції (*див. табл. 4*).

## ВИСНОВКИ

1. Підсумовуючи вищесказане, вкажемо, що існує два істотних недоліки інтеграційних політик: перший – їх односторонність, що здебільшого означає ігнорування (часткове чи повне) на державному рівні того, за якою моделлю фактично адаптуються імміграційні спільноти

Таблиця 4

Співвідношення моделей громадянства стосовно іммігрантів, видів державної політики країн імміграції та моделей соціокультурної адаптації іммігрантів

Моделі громадянства стосовно іммігрантів	Види державної політики країн імміграції (інтеграційна складова)	Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів
Ілюзорна	Повне виключення (сегрегація)	Сегрегація
Виключаюча	Диференційне включення/виключення	
Республікансько-імперська (етноцентрична)	Асиміляція	Маргіналізація
Мультикультурна	Мультикультуралізм	Асиміляція
?	Постмультикультуралізм	Творення діаспор
		Добровільна сегрегація
		Протест

із приймаючим суспільством, а другий – унітарність стосовно диверсифікованих моделей соціокультурної адаптації. Тут йдеться про те, що кожна із спільнот іммігрантів адаптується по-різному і, відповідно, політика інтеграції (адаптації) має бути різною стосовно них. Такий підхід в останні роки почав розроблятися у Великій Британії.

2. Воднораз постає питання дискримінації однієї спільноти іммігрантів стосовно іншої, як це було, скажімо, в Австралії до 1970-их років, коли політика сегрегації застосовувалась до неєвропейських іммігрантів, а політика асиміляції – до вихідців із європейських країн. Безсумнівно, диференційований підхід тут потрібен, але це має бути політика власне інтеграції, тобто успішної адаптації, яка б відповідала моделі адаптації кожної спільноти іммігрантів у суспільстві і була гнучкою відповідно до демографічної та імміграційної ситуації в країні.

3. Україна як мультикультурна держава імміграції лише переживає період становлення, тому не виключено, що нашим владним елітам доведеться невдовзі виробляти таку політику інтеграції іммігрантів, яка б могла дати раду і з ситуацією “протесту” в їх соціокультурній адаптації, а не тільки наслідувати вже випробувані, проте не завжди успішні зразки такої політики. Це питання особливо актуальне, зважаючи на офіційні дані про кількість іммігрантів в Україні<sup>53</sup> і на практичну відсутність справді ефективної політики інтеграції іммігрантів у країні.

1. **Міграція** – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або відсутності законних підстав, на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух охоплює еміграцію та імміграцію. Міжнародна міграція – це також сутнісно соціокультурний процес, що передбачає зміни у соціальній, культурній та особистісній сферах життєдіяльності як самих мігрантів та їхніх спільнот, так і суспільств еміграції, імміграції й окремих осіб (чи груп осіб), що в них проживають. **Мігрант** – особа, котра здійснює міграцію.

2. **Еміграція** – перетин адміністративного кордону, добровільний або примусовий виїзд осіб чи груп осіб з місця (країни) проживання на законних або незаконних підставах на певний період часу або назавжди, що передбачає подальшу імміграцію.

3. Під **адаптацією** розуміємо процес та результат взаємодії, взаємоприспосовування та взаємозмін одиниці, що входить у нове середовище та довкілля, яке її приймає, а під **соціокультурною адаптацією** – процес і результат взаємодії, взаємоприспосовування та взаємозмін особи (чи групи), яка входить у нове соціокультурне середовище та соціокультурне довкілля, яке її приймає, що охоплює взаємне засвоєння (успішне або неуспішне) чи не засвоєння нових соціальних та культурних норм, цінностей, способів поведінки, притаманних цим адаптивно-адаптуючим одиницям (особі, групі чи довкіллю).

4. Див. детально [3].

5. Номери моделей соціокультурної адаптації у табл. 2 відповідають номерам моделей соціокультурної адаптації на рис. 1.

6. За даними ООН [106].

7. Immigration and Refugee Protection Act (2001). Available from: <<http://laws.justice.gc.ca/en/1-2.5/>>

8. Regulations Amending the Immigration and Refugee Protection Regulations (2009). Available from: <<http://www.gazette.gc.ca/tp-pr/p2/2009/2009-11-11/html/sor-dors290-eng.html>>

9. Canadian Multiculturalism Act (1985, с. 24 (4th Supp.)). Available from: <<http://laws.justice.gc.ca/en/C-18.7/>>

10. З огляду на те, що соціальну адаптацію вважаємо процесом двостороннім, пропонуємо замість словосполучення “адаптуватися до” вживати інше – “адаптуватися з” [3].

11. Migration Regulations 1994 Statutory Rules 1994 No. 268 as amended, made under the Migration Act 1958. Available from: <[http://austlii.law.uts.edu.au/au/legis/cth/consol\\_reg/mr1994227.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/legis/cth/consol\\_reg/mr1994227.rtf](http://austlii.law.uts.edu.au/au/legis/cth/consol_reg/mr1994227.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/legis/cth/consol_reg/mr1994227.rtf)>

12. Migration Act 1958 (Act No. 62 of 1958 as amended). Available from: <[http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol\\_act/ma1958118.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/legis/cth/consol\\_act/ma1958118.rft](http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ma1958118.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/legis/cth/consol_act/ma1958118.rft)>

13. День гармонії співпадає зі святкуванням, що відзначається з ініціативи ООН, Дня боротьби із расовою дискримінацією.

14. *Immigration act of 1990*. Public Law 101-649. Available from: <http://library.uwb.edu/guides/USimmigration/104%20stat%204978.pdf>

15. *Comprehensive Immigration Reform Act of 2006* (S. 2611 [109th]): An Act to provide for comprehensive immigration reform and for other purposes). Available from: [http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=109\\_cong\\_bills&docid=f:s2611es.txt.pdf](http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=109_cong_bills&docid=f:s2611es.txt.pdf)

16. Запроваджена у 1979 році як “Політика меншин”, що передбачала надання широких прав усім меншинам, у тому числі й етнічним в усіх сферах культурного та суспільно-політичного життя країни, співіснування яких відбувається на основі принципів толерантності. Витоки цієї концепції лежать в історії Нідерландів як держави, котра постала на засадах кількох “стовпів” — різних політичних та культурних (релігійних) груп [70].

17. *Aufenthaltsverordnung* (2004). Befahrbar von <<http://bundesrecht.juris.de/aufenthv/index.html>>

18. *The Nationality, Immigration and Asylum Act 2002* (Juxtaposed Controls) (Amendment) Order 2003. Available from: <http://www.opsi.gov.uk/si/si2003/20032818.htm>

19. *Ley General de Migración y Extranjería* // La Gaceta. – 13 de agosto de 1987. – No. 152.

20. *Ley de migración y extranjería. Decreto legislativo n.º 8487*. – San Jose, Costa Rica, 2005. – 63 p.

21. *Decreta ley general de migración y extranjería* // La Gaceta. – 1 de setiembre del 2009. – No. 170. – P. 2-21.

22. *Immigration act of Singapore*. Available from: <[http://www.aseanhrmech.org/downloads/singapore-Immigration\\_Act\\_Of\\_Singapore.pdf](http://www.aseanhrmech.org/downloads/singapore-Immigration_Act_Of_Singapore.pdf)>

*Amendments to the Immigration Act*. Available from: <[http://www.getformingsingapore.com/previous2004/241104\\_amendmentstotheimmigrationact.htm](http://www.getformingsingapore.com/previous2004/241104_amendmentstotheimmigrationact.htm)>

23. *Employment Act*. Available from: <[http://statutes.agc.gov.sg/non\\_version/cgi-bin/cgi\\_retrieve.pl?actno=REVED-91&doctitle=EMPLOYMENT%20ACT%0A&date=latest&method=part](http://statutes.agc.gov.sg/non_version/cgi-bin/cgi_retrieve.pl?actno=REVED-91&doctitle=EMPLOYMENT%20ACT%0A&date=latest&method=part)>

24. *Employment Act*. Available from: [http://statutes.agc.gov.sg/non\\_version/cgi-bin/cgi\\_retrieve.pl?actno=REVED-91&doctitle=EMPLOYMENT%20ACT%0A&date=latest&method=part](http://statutes.agc.gov.sg/non_version/cgi-bin/cgi_retrieve.pl?actno=REVED-91&doctitle=EMPLOYMENT%20ACT%0A&date=latest&method=part)

25. Декларація Абу Дабі підписана у січні 2008 року двадцятьма азійськими країнами еміграції та імміграції і підтверджує прагнення тіснішої та ефективнішої економічної співпраці й допомоги контрактним працівникам-іммігрантам у вирішенні питань соціально-економічної інтеграції та реінтеграції після повернення додому [105].

26. H.R. 488 *Terror Immigration Elimination Act of 2003*. Available from: <http://opendoors.iienetwork.org/?p=35633>

27. *Федеральный закон о правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации* (2002). Доступен с <<http://wbase.duma.gov.ru/ntc/vdoc.asp?kl=11210>>

28. *Федеральный закон Российской Федерации от 18 июля 2006 г. N 110-ФЗ О внесении изменений в Федеральный закон “О правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации” и о признании утратившими силу отдельных положений Федерального закона “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Российской Федерации”*. Доступен с <http://www.rg.ru/2006/07/20/inostranci-polozhenie-dok.html>

29. Закон України “Про біженців” від 24.12.1993 № 3818-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — №16. — ст. 90. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

30. Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 04.02.1994 № 3929-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — №23. — Ст. 161. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

31. Закон України “Про імміграцію” від 07.06.2001 № 2491-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №41. — Ст. 197. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

32. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України у зв’язку із прийняттям Закону України “Про правовий

статус закордонних українців”” від 23.06.2005 № 2707-IV.” // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — №33. — Ст. 429. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

33. Закон України “Про внесення зміни до Закону України “Про імміграцію” від 19.03.2009 № 1182-VI” // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — №32-33. — Ст. 486. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

34. Закон України “Про біженців” від 21.06.2001 № 2557-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №47. — Ст. 250. Доступний з <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>

35. *Immigration Control and Refugee Recognition Act* (Cabinet Order No. 319 of 1951). Available from: <<http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/icrra.pdf>>

36. *Ghana Immigration Laws*. A Synopsis. Available from: <<http://www.fugarandcompany.com.gh/Ghana-immigration-laws.doc>>

37. *Immigration Act, 2000* (Act 573) // Official Gazette, Acts. — 2000-02. — No. 573. — P. 1-25.

38. *The Immigration Regulations, 2001* (LI 1691) // Official Gazette. — 2001-07-19. — No. 1691. — P. 1-34.

39. *Панафриканізм* — соціополітичний світогляд та рух, що ставить за мету об’єднання всіх етнічних африканців і членів африканської діаспори у глобальну африканську спільноту” і закликає до політичного об’єднання Африки [82].

40. *Loi n°2003-1119 du 26 novembre 2003 relative a la maîtrise de l’immigration, au séjour des étrangers en France et a la nationalité*. Accessible de: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005702743&dateTexte=20091030>>

41. *Nationality Law* (passed by the Knesset April 1, 1952). Available from: <<http://www.geocities.com/savepalestinenow/israellaws/fulltext/nationalitylaw.htm>>

42. *Law of Return 5710-1950* (5 July 1950). Available from: <[http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1950\\_1959/Law+of+Return+5710-1950.htm](http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1950_1959/Law+of+Return+5710-1950.htm)>

43. *Cultural Integration of Immigrants in Israel*: Working paper // UNESCO Conference on the Cultural Integration of Immigrants, Havana (Cuba)18-27 April 1956. — 8 p. — Available from: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001575/157584eb.pdf>>. — Cited on 27 October 2009.

44. *Law 2910/2001: Entry and Stay of Aliens in Greek Territory. Acquisition of Greek Citizenship by Naturalisation and Other Provisions* (Official Gazette 91, A’); As amended by Law 3013/2002 (Official Gazette 102, A’); As amended by Law 3074/2002 (Official Gazette 296, A’); As amended by Law 3103/2003 (Official Gazette 23, A’); As amended by Law 3146/2003 (Official Gazette 125, A’). Available from: <[http://www.imepo.gr/ClientFiles/pdfs/LAW%202910\\_2001\\_English.pdf](http://www.imepo.gr/ClientFiles/pdfs/LAW%202910_2001_English.pdf)>

45. *Law No. 3386. Entry, residence and social integration of third-country nationals in the Hellenic Territory* // Official Gazette of the Hellenic Republic. — 23 August, 2005. — No. 212, First Issue

46. *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach*. Dostępną z: <<http://isip.sejm.gov.pl/servlet/Search?todo=file&id=WDU20031281175&type=1&name=D20031175L.pdf>>

47. *Convention Implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders* // Official Journal of the European Union. — 22/09/2000. — Vol. L239. — P. 0019–0062.

48. *The Maastricht Treaty. Treaty on European Union*. Maastricht, 7 February 1992. Available from: <<http://www.eurotreaties.com/maastrichteu.pdf>>

49. *Treaty of Amsterdam* Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997. — 144 p.

50. *The Charter of Fundamental Rights of the European Union* (Nice Charter, 2000). Available from: <[http://www.europarl.europa.eu/charter/default\\_en.htm](http://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm)>

51. *Treaty of Lisbon* amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. — 2007. — Vol. 50, C306.

52. Одним з останніх яскравих прикладів співвідношення політики асиміляції та адаптації через маргіналізацію є події вересня 2009 року, що відбулися у французькому місті Кале, де поліція розігнала силою та арештами “іммігрантські джунгли” — кварталні поселення іммігрантів з Азії та Африки, які не вдалось інтегрувати через асиміляцію у французьке суспільство [14].

53. Стосовно 14.7 % іммігрантів в Україні (див. табл. 2) варто зазначити, що більшість із тих, хто становить постійну імміграцію є, як уже зазначалось, етнічними або культурно спорідненими українцями, а частина решти – це представники транзитної (тимчасової) міграції із країн Азії та Африки до Західної Європи.

1. *Баланюк Д.* Міграційна політика європейських країн: досвід для України // Наукове пізнання. – 2007. – № 1(19). – С. 7-17.

2. *Бондарук С.* Полікультурність у Канаді – 20 років проб і помилок, або щоб не винаходити велосипед // Сучасність. – 1996. – № 3-4. – С. 171-175.

3. *Володько В., Ровенчак О.* Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 2. – С. 182-211.

4. *Грабовський С.* Поліетнічність у перехідних суспільствах: переваги і небезпеки // Сучасність. – 1997. – № 10. – С. 81-84.

5. *Гринда Н.* Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу // Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини). – 2001. – Вип. 4. – С. 48-54.

6. *Дахин В.* Культурно-ідеологічний кризис современного мира // Свободная мысль. – 2005. – № 3. – С. 27-40.

7. *Дмитриев А.* Конфликтогенность миграции: глобальный аспект // Социс. – 2004. – № 10. – С. 4-13.

8. *Дрожжина С.* Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 96-106.

9. *Иванов О.* Иммиграционная реформа в США: проблемы и противоречия // США – Канада. – 2008. – № 6. – С. 77-88.

10. *Кавалеров А, Надибська О.* Поліетнічний соціум як феномен // Перспективи. – 2001. – № 2 (14). – С. 33-39.

11. *Комацу Н.* Отношение к мигрантам в Японии // Социс. – 2000. – № 01. – С. 133-137.

12. *Крухмалев А, Юдина Т.* Миграция как фактор социальных преобразований и проблемы ее регулирования // Социологические исследования. – 2003. – № 3. – С. 130-131.

13. *Культурология. XX век. Энциклопедия: У двух томах / Под ред. С. Я. Левит.* – СПб.: Университетская книга, 1998. – Т. 1: А–Л. – 447 с.

14. Ліквідація “джунглів” // Телевізійний репортаж 24-го каналу, 13:07, 22.09.2009. – Текст доступний за адр.: <http://www.24tv.com.ua/world/2009-09-22/30375.htm>

15. *Малиновська О.* Міграційна політика Російської Федерації: сучасні підходи й уроки для України // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 1. – С. 50-60.

16. *Ничкало Н.* Міграційні процеси у контексті неперервної освіти // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 99-108.

17. *Понамарева А., Татунц С.* Интеграция мусульманских общин в европейское общество и внешнеполитический фактор // Вестник Московского ун-та. Сер. 18. Социология и политология. – 2008. – № 1. – С. 21-40.

18. *Прибиткова І.* Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 161-172.

19. *Тимур С.* Изменение тенденций и основные проблемы международной миграции: обзор программ ЮНЕСКО // Международный журнал социальных

наук. – 2001. – № 032. – С. 9-25.

20. *Тиндик Н.* Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання: Монографія. – К.: Атіка, 2006. – 532 с.

21. *Титов В.* Межкультурная коммуникация как фактор адаптации иммигрантов к городской среде // Общественные науки и современность. – 2003. – № 6. – С. 128-139.

22. *Тоба М.* Психологічні особливості міжкультурної адаптації особистості до нового етнічного середовища // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С. 134-139.

23. *Хелд Д., Гольдблатт Д., Макгрю Э., Перратон Дж.* Глобальные трансформации. Политика, экономика и культура. – М.: Праксис, 2004. – xxiv+576 с.

24. *Цапенко И.* Социально-политические последствия международной миграции населения // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 3. – С. 52-63.

25. *Щедрина О.* Возможна ли мультикультурная модель интеграции мигрантов в России? // Социологические исследования. – 2004. – № 11. – С. 67-75.

26. *Юдина Т.* О социологическом анализе миграционных процессов // Социс. – 2002. – № 10. – С. 102-108.

27. *Ambrosewicz-Jacobs J.* Education to Tolerance: Poland // The global meeting on Teaching for Tolerance, Respect and Recognition in Relation with Religion or Belief. Oslo, 2-5 September 2004. The Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief. – Available from: <<http://folk.uio.no/leirvik/OsloCoalition/Poland0904.htm>>. – Cited on 27 October 2009.

28. Annual Report on the Operation of the Canadian Multiculturalism Act / Citizen and Immigration Canada. – 2007-2008. – Available from: <<http://www.cic.gc.ca/english/multi/rpt/annual-report-eng.asp>>. – Cited on 24 October 2009.

29. *Antwi Bosiakoh Th.* Nigerian Migrant Associations in Accra, Ghana. Their Role in Adjustment, Integration and Development // XXVI IUSSP International Population Conference. Marrakech, Morocco, 27 September – 2 October 2009. – Available from: <<http://iussp2009.princeton.edu/download.aspx?submissionId=92068>>. – Cited on 27 October 2009.

30. *Apostolatou K.* Immigrant and Immigration Policy-making: A Review of Literature of the Greek Case // IMISCOE Working Paper: Country report. – 2004. – 11 p.

31. *Ardittis S.* Exchange of Experience between the Russian Federation and Southern European Regions in the Field of Migrant Reintegration Policies // International Migration Review. – 1995. – Vol. 29 – № 4. – P. 1049-1056.

32. *Barry B.* Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2001. – viii, 398 p.

33. *Biffl G.* Immigration and Integration Issues in Austria and Slovakia // Migration in Central Europe: Austria, the Slovak Republic and EU. – Vienna: Europäisches Zentrum für Wohlfahrtspolitik und Sozialforschung, 2004. – 11 p.

34. *Bisch M. E., Eversman S. E., de Belder R. T.* U.A.E. Immigration Law: New Legislation, Policies // Middle East Executive Reports. – International Executive Reports Ltd., 1996.

35. *Biuletyn Migracyjny.* – Nr. 1. – Czerwiec 2005. – Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2005.

36. *Castles S., Davidson A.* Citizenship and Migration. Globalization and the Politics of Belonging. – New York: Routledge, 2000. – XIII, 258 p.

37. *Castles S.* Ethnicity and Globalization. From Migrant Worker to Transnational Citizen. – London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 2000. – XI, 230 p.

38. *Charbit Y., Brou K.* La politique la C?te-d'Ivoire // Revue européenne de migrations internationales. – 1994.

– Vol. 10. – № 3. – P. 33-59.

39. *Cullen H.* From Migrants to Citizens? European Community Policy on Intercultural Education // *The International and Comparative Law Quarterly.* – 1996. – Vol. 45 – № 1. – P. 109-129.

40. *Cummings D.* EU Passes Controversial Immigration Law // *FindingDulcinea.com* – June 23, 2008. – Available from: <<http://www.findingdulcinea.com/news/Europe/May-June-08/EU-Passes-Controversial-Immigration-Law.html>>. – Cited on 24 October 2009.

41. “Multiculturalism Has Failed” // *International Political Economy Zone.* – July 13, 2007. – Available from: <<http://ipezone.blogspot.com/2007/07/multiculturalism-has-failed.html>>. – Cited on 24 October 2009.

42. *Demel K., Kohlbacher J., Reeger U.* The Role of Language Skills in the Process of Labour Market Integration. The case of migrant in Vienna // *A European journal of international migration and ethnic relation.* – 2003. № 42 – P. 53-89.

43. *Diverse Australia Program – Everyone Belongs / Department of Immigration and Citizenship.* – 2009. – Available from: <[http://www.newcomersnetwork.com/advertise/diverse\\_australia\\_program\\_everyone\\_belongs\\_harmony\\_day.php](http://www.newcomersnetwork.com/advertise/diverse_australia_program_everyone_belongs_harmony_day.php)>. – Cited on 24 October 2009.

44. *Foner N.* Challenges of Integration: The Second Generation in the United States and Europe / *International Migration and Development. Continuing the Dialogue: Legal and Policy Perspectives / Ed. by J. Chamie, L. Dall’Oglio.* – Geneva: International Organization for Migration; New York: Center for Migration Studies, 2008.

45. *Gatpatan A.* Migrants in Japan // *Social and Pastoral Bulletin.* – 2006. – No. 132. – Available from: <<http://www.kiwi-us.com/~selasj/jsc/english/bulletin/no132/iss1321.htm>>. – Cited on 24 October 2009.

46. *Geist B.* Sociologický slovník. – 1992 – 580p.

47. *George B.* Immigrant children in America Integration by Language Assimilation and Education. – Humboldt-University of Berlin, 2003. – 25 p.

48. *Gordon M. M.* Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion, and National Origins. – New York: Oxford University Press, 1974. – 286 p.

49. *Grzymala-Kazłowska A., Okólski M.* Influx and Integration of Migrants in Poland in the Early XXI Century (Working Paper) // *Prace Migracyjne.* – Nr 50. – Institute for Social Studies, Warsaw University, 2003. – 54 p.

50. *Grzymała-Kaziowska A.* Separacja, integracja czy asymilacja? Strategie adaptacyjne osiadłych imigrantów z Ukrainy i z Wietnamu w Polsce // *Kultura i Społeczeństwo.* – 2008. – Vol. 52. – №2. – S. 131-155.

51. *Hajdinjak M.* Don’t Want to Live with Them, Can’t Afford to Live without Them: Albanian Labor Migration in Greece // *Migrations, integration security and quality of life in Mediterranean cities, September 30th – October 1st, 2005, University of Lugano, Switzerland.* – Available from: <[http://www.imir-bg.org/imir/reports/Albanians\\_in\\_Greece.pdf](http://www.imir-bg.org/imir/reports/Albanians_in_Greece.pdf)>. – Cited on 27 October 2009.

52. *Harmony Day // Wikipedia: The Free Encyclopedia.* – Available from: <[http://en.wikipedia.org/wiki/Harmony\\_Day](http://en.wikipedia.org/wiki/Harmony_Day)>. – Cited on 24 October 2009.

53. *Huntington S. P.* Who Are We? The Challenges to America’s National Identity. – New York, London, Toronto, Sydney: Simon & Shuster Paperbacks, 2004. – P. xvii+428.

54. *Integration / Bundesamt für Migration.* – 2008. – Available from: <<http://www.bfm.admin.ch/bfm/de/home/themen/integration.html>>. – Cited on 24 October 2009.

55. *Integration of Migrants / International Organization for Migration.* – Available from: <<http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/managing-migration/pid/282>>. – Cited on 24 October 2009.

56. *Kagawa K.* Legal Aspects of the Social Integration of Migrant Foreigners in Japan. – *International Migration in Asia // International Migration in Asia: Trends and Policies.* – Paris: OECD. – P. 99-112.

57. *Karydis V.* Criminality or Criminalization of Migrants in Greece? An Attempt at Synthesis // *The New European Criminology. Crime and Social Order in Europe / Ed. by V. Ruggiero, N. South and I. Taylor.* – London: Routledge, 1998. – P. 350-366.

58. *Kayaoplu A.* The Integration of Immigrants as a Soft-Power in International Relations: The Case of Euro-Turks // *First International Jean Monnet Summer School ‘Governance and Decision-Making in Turkey and the European Union: Prospects for Intercultural Dialogue’, Istanbul, Ankara and Brussels, 2008.* – 20 p.

59. *Kicinger A.* Between Polish Interests and the EU Influence – Polish Migration Policy Development 1989-2004 / *CEFMR Working Paper 9/2005.* – Warsaw: Central European Forum for Migration Research, 2005. – 36 p.

60. *King J., Ellenbogen-Frankovits S., Sorek Y., Dolev T.* The Integration of Immigrants from the Caucasus: Needs, Policies and Future Challenges / *The Myers-JDC-Brookdale Institute.* – Research Report RR-408-05. – Jerusalem, 2005. – 69 p.

61. *Kivisto P.* *Multiculturalism in a Global Society.* – Oxford, Malden: Blackwell Publishing, 2002. – ix, 232 p.

62. *Konate S. A.* The Politics of Identity and Violence in C’te d’Ivoire // *West Africa Review.* – 2004. – Issue 5. – Available from: <<http://www.westafrica.com/issue5/konate.htm>>. – Cited on 27 October 2009.

63. *Konellopoulos C. N., Gregou M., Petralias A.* Illegally Resident Third Country Nationals in Greece: State Approaches Towards Them Their Profile and Social Situation. – Athens: Centre Of Planning And Economic Research, EMN Greek National Contact Point, 2005. – 126 p.

64. *Lav Y.* The Integration Process in Israel // *ЦИФ-Дossier.* – 2009. – №1. – P. 1-36.

65. *Learning to Welcome: Integration of immigrants in Latvia and Poland / D. Akule, R. Kasa, I. Kesane, Th. Huddleston, M. Bieniecki, P. Kaumierkiewicz.* – Center for Public Policy Providus in Latvia; Institute of Public Affairs in Poland, 2008. – 103 p.

66. *Levin M.* Chechen Migration and Integration in Ukraine: Working Paper. – 2006. – Available from: <<http://www.chechnyaadvocacy.org/refugees/ChechenMigrationinUkraine.pdf>>. – Cited on 24 October 2009.

67. *Lewis R., Pearson F.* Comparing the Integration of Muslims in Brussels and Detroit: Report for the GMFUS seminar, Detroit, March 3<sup>rd</sup>-7<sup>th</sup>, 2008. – 53 p.

68. *Magoni R.* France // *International Migration and Relations with Third Countries: European and U.S. Approaches / Ed. by J. Niessen and Y. Schibel.* – Brussels: Migration Policy Group, 2004. – 15 p.

69. *Marquette C. M.* Nicaraguan Migrants in Costa Rica // *Población y Salud en Mesoamérica.* – 2006. – V. 4. – №m. 1. – Informe técnico 1. – P. 1-23.

70. *Michalowski I.* What is The Dutch Integration Model. And Has it Failed? // *Focus Migration: Policy Brief.* – 2005. – № 1. – April. – P. 1-4.

71. *Migrant Integration Policy Index.* – Available from: <<http://www.integrationindex.eu/about/>>. – Cited on 24 October 2009.

72. *Migration Report 2007 / Swiss Confederation Federal Office for Migration.* – Berne: SFB, Federal publications, 2008. – 64 p.

73. *Moran A.* *Australia: Nation, Belonging, and Globalization.* – New York: Routledge, 2005. – ix, 245 p.

74. *Münz R.* *Migration, Labor Markets, and Integration of Migrants: An Overview for Europe / World Bank Social*



Protection Discussion Papers. – No. 807.

75. *Nordes R.* Identity Polarization and Conflict: State Building in Cote d'Ivoire and Ghana // Annual meeting of the ISA's 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides, Hilton San Francisco, San Francisco, CA, USA. – 2009-05-23. – Available from <[http://www.allacademic.com/meta/p250532\\_index.html](http://www.allacademic.com/meta/p250532_index.html)>. – Cited on 27 October 2009.

76. *Nye J. S.* Think Again: Soft Power // Foreign Policy. – 2006. – 1 March.

77. *Omelandiuk I.* A Global Dialogue on Migration and Development / International Migration and Development. Continuing the Dialogue: Legal and Policy Perspectives / Ed. by J. Chamie, L. Dall'Oglio. – Geneva: International Organization for Migration; New York: Center for Migration Studies, 2008.

78. On Integrating Immigrants in Germany // Population and Development Review. – 2006. – Vol. 32 – № 3. – P. 597-599.

79. Opening Doors, Hearts and Minds, National Integration Council Outlines Broad Strategies to Promote Integration / Singapore Government Press Centre. – Available from: <[http://www.news.gov.sg/public/sgpc/en/media\\_releases/agencies/mcys/press\\_release/P-20090916-1.html](http://www.news.gov.sg/public/sgpc/en/media_releases/agencies/mcys/press_release/P-20090916-1.html)>. – Cited on 24 October 2009.

80. *Pain E.* Russia and the Muslim World: Specifics of Integration of Islamic Population in Russian Society // Rethinking Russia — Challenges and Opportunities, 18th-19th January 2007, Oslo, Norway. – Available from: <<http://www.norface.org/files/sl-pain-2.doc>>. – Cited on 24 October 2009.

81. *Pakkiasamy D.* Saudi Arabia's Plan for Changing Its Workforce // Migration Information Source. – 2004. – Available from: <<http://www.migrationinformation.org/USfocus/display.cfm?ID=264>>. – Cited on 24 October 2009.

82. Pan-Africanism // Wikipedia: The Free Encyclopedia. – Available from: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Pan-Africanism>>. – Cited on 24 October 2009.

83. *Park R. E.* Race and Culture. – Glencoe, Illinois: The Free Press, 1950. – 403 p.

84. *Patel B.* Integration of Migrants Through Language and Civics – A UK Model. – Available from: <<http://www.congresscollida.cat/PDF/PDFBhartiPathel.pdf>>. – Cited on 24 October 2009.

85. *Penninx R.* Integration of Migrants: Economic, Social, Cultural and Political Dimensions // The new demographic regime population challenges and policy responses / Ed. by M. Macura, A. L. MacDonald and W. Haug. – New York; Geneva: United Nations, 2005. – P. 137-151.

86. *Posser T.* UK: The Occupational Promotion of Migrant Workers // Eurofund. European Working Conditions Observatory. – Available from: <<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0807038s/uk0807039q.htm>>. – Cited on 24 October 2009.

87. Report № 11/07. Interstate Case 01/06: Nicaragua v. Costa Rica. March 8, 2007 / Inter-American Commission of Human Rights. – Available from: <<http://www.cidh.org/annualrep/2007eng/interstatecase.eng.htm>>. – Cited on 24 October 2009.

88. Review of Migrant Integration Policy in the UK. – London: Department for Communities and Local Government, 2008. – 31 p.

89. *Ross E. J., Cashion B. G., Basirico L. A.* Sociology: an Introduction. – Third edition. – Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Company, 1988. – 732 p.

90. *Rudiger A., Spenser S.* Social Integration of Migrants and Ethnic Minorities. Policies to Combat Discrimination // The Economic and Social Aspects of Migration: Conference Jointly organised by The European Commission and the

OECD. Brussels, 21-22 January 2003 / Organization for Economic Co-operation and Development (OECD); [www.oecd.org/dataoecd/15/4/15516956.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/15/4/15516956.pdf)

91. *Shahar M. E.* Check against Delivery // 47th Session of the Commission for Social Development, United Nations, New York. 6 February 2009.

92. *Sousa B.* The Migratory Experience of Portugal International Migration and Development. Continuing the Dialogue: Legal and Policy Perspectives / Ed. by J. Chamie, L. Dall'Oglio. – Geneva: International Organization for Migration; New York: Center for Migration Studies, 2008.

93. Switzerland – Migration // Encyclopedia of the Nations. – Available from: <<http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Switzerland-MIGRATION.html>>. – Cited on 24 October 2009.

94. The Federal office for Migration FOM. Its Tasks in Focus. Foreign Nationals and Asylum Seekers in Switzerland / Swiss Confederation Federal Office for Migration. – Berne: SFBL, Federal publications, 2008. – 20 p.

95. The United Nations on Levels and Trends of International Migration and Related Policies // Population and Development Review. – 2003. – Vol. 29. – № 2. – P. 335-340.

96. The \$10 Million Community Integration Fund // Channel NewsAsia. – September 26, 2009. – Available from: <[http://forum.channelnewsasia.com/viewtopic.php?p=3087825&sid=82addb75\\_c218564fd5db2de3028800e0](http://forum.channelnewsasia.com/viewtopic.php?p=3087825&sid=82addb75_c218564fd5db2de3028800e0)>. – Cited on 24 October 2009.

97. *Thiollet H.* Refugees and Migrants from Eritrea to the Arab World: The Cases of Sudan, Yemen and Saudi Arabia 1997-2007 // CMRS' meeting on Migration and Refugee Movements in the Middle East and North Eastern Africa, October 2007, The American University in Cairo. – Available from: <<http://www.aucegypt.edu/researchatAUC/rc/cmrs/Documents/HeleneThiollet.pdf>>. – Cited on 24 October 2009.

98. United Arab Emirates – History & Backgrounds. – Available from: <<http://education.stateuniversity.com/pages/1605/United-Arab-Emirates-HISTORY-BACKGROUND.html>>. – Cited on 24 October 2009.

99. World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration / IOM World Migration Report Series. Vol. 3. – Geneva: International Organization for Migration, 2005.

100. World Migration 2008: Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy / IOM World Migration Report Series. Vol. 4. – Geneva: International Organization for Migration, 2008.

101. *Wucker M.* Migration and Migrant Integration in the Atlantic Region // Atlantic Conference 2007. March 22-24, 2007, Seville, Spain : Conference report. – 30 p.

102. *Yamanaka K.* Immigrant Incorporation and Women's Community Activities in Japan: Local NGOs and Public Education for Immigrant Children // Local citizenship in recent countries of immigration: Japan in Comparative Perspective / Ed. by Takeyuki Tsuda. – Oxford: Lexington Books, 2006. – P. 97-119.

103. *Yeoh B. S. A.* Singapore: Hungry for Foreign Workers at All Skill Levels // Migration Information Source. – 2007. – Available from: <<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=570>>. – Cited on 24 October 2009.

104. *Dastidar M.* Rasism in Germany: Double-Talk by Political Parties // Economic and Political Weekly. – 2001. – Vol. 36 – № 12. – P. 1006-1008.

105. Abu Dhabi Declaration. Available from: [http://www.hic-mena.org/documents/ Abu%20Dhabi%20Declaration%20\(migrants\).doc](http://www.hic-mena.org/documents/Abu%20Dhabi%20Declaration%20(migrants).doc)

106. World Migrant Stock: The 2005 Revision Population Database <http://esa.un.org/migration/index.asp?panel=>. Cited 01 January 2009.

## АНОТАЦІЯ

*Ровенчак Ольга Адамівна.*

**Інтеграційна складова міграційної політики.**

Традиційно імміграційною політикою вважають сукупність політичних заходів щодо заохочення або обмеження свободи пересування, перетину державних кордонів, а відтак регулювання міжнародної міграції. Проте, із зростанням частки мігрантського населення у приймаючому суспільстві, окрім традиційних дій, виникає потреба у впровадженні державою заходів, спрямованих на успішну адаптацію (інтеграцію) іммігрантів у приймаючому суспільстві, тобто у виробленні інтеграційної складової міграційної політики держави. Особливо актуальною політика інтеграції іммігрантів є для країн із значною часткою іммігрантського населення; при відборі цих країн для аналізу їх міграційних політик нами реалізований, крім суто кількісних (процентних) показників, також і принцип “представництва континентів”. Уточнено поняття “інтеграція іммігрантів” і розкрито його співвідношення із поняттям “адаптація”, визначені зміст та обсяг понять “політика інтеграції” та “політика адаптації” іммігрантів. Водночас унесені корективи до існуючих класифікацій інтеграційних політик (зокрема, до поділу їх на повне виключення, диференційне виключення, асиміляцію та мультикультуралізм) на основі порівняльного аналізу імміграційних політик сучасних країн імміграції. Крім того, співвіднесено види політик інтеграції (адаптації) із авторськими моделями соціокультурної адаптації іммігрантів, у яких адаптація розглядається як двосторонній процес, що охоплює як реакцію приймаючого суспільства на іммігрантів, так і реакцію останніх на це суспільство. Висновуємо про основні два недоліки сучасних політик інтеграції іммігрантів — їх односторонність та уніфікованість стосовно різноадаптованих груп іммігрантів.

**Ключові слова:** міграція, мігрант, адаптація іммігрантів, міграційна політика, політика інтеграції (адаптації) іммігрантів, диференційне включення, диференційне виключення, асиміляція, мультикультуралізм, сегрегація, приймаюче суспільство.

## АННОТАЦИЯ

*Ровенчак Ольга Адамовна.*

**Интеграционная составляющая миграционной политики.**

Традиционно иммиграционной политикой считают совокупность политических мер, предпринимаемых государством для поощрения или ограничения свободы передвижения, пересечения государственных границ, и, следовательно, для регулирования международной миграции. Но, по мере возрастания процентной части мигрантского населения в принимающем обществе, помимо традиционных действий, возникает необходимость во внедряемых государством мерах по успешной адаптации (интеграции) иммигрантов в новом обществе, т. е. в разработке интеграционной составляющей миграционной политики. Особенно актуальной политика интеграции иммигрантов становится для стран со значительной частью иммигрантского населения; при отборе этих стран для анализа их интеграционной политики, кроме сугубо количественных (процентных) показателей, также был использован принцип “представительства континентов”. Уточнено понятие

“интеграция иммигрантов” и раскрыто его соотношение с понятием “адаптация”, определены содержание и объем понятий “политика интеграции” и “политика адаптации”. Одновременно внесены коррективы к существующим классификациям интеграционных политик (выделены такие их формы, как полное исключение, дифференциальное исключение, ассимиляция и мультикультуралізм) на основе сравнительного анализа иммиграционных политик современных стран иммиграции. Кроме того, соотнесены виды политик интеграции (адаптации) иммигрантов с авторскими моделями социокультурной адаптации иммигрантов, в которых адаптация рассматривается как двухсторонний процесс, включающий как реакцию принимающего общества на иммигрантов, так и реакцию последних на это общество. Сделаны выводы о главных недостатках современных политик интеграции иммигрантов — их односторонности и унифицированности по отношению к разноадаптированным группам иммигрантов.

**Ключевые слова:** миграция, мигрант, адаптация иммигрантов, миграционная политика, политика интеграции (адаптации) иммигрантов, дифференциальное включение, дифференциальное выключение, ассимиляция, мультикультуралізм, сегрегація, принимающее общество.

## ANNOTATION

*Rovenchak Olha.*

**Integration Component of Migration Politics.**

Immigration policy is traditionally considered as a set of political measures directed at encouragement or restriction of freedom of movement and state borders crossing — regulation of international migration. The percentage of migrant population growth coursed the necessity of a new kind of state measurers directed at migrants' successful adaptation (integration) — integration component of migration policy. This integration component is especially important in the states containing a significant part of immigrant population. In selection of contemporary immigration states for immigration policy analysis quantitative (percentage) factors were taken into account as well as a ‘continent representation’ principle. This article makes the notion of ‘immigrants’ integration’ more precise and its relation to the notion of ‘adaptation’, and gives the definition of ‘integration policy’ and ‘adaptation policy’. It also amends existing classifications of integration policy types, namely, classification that distinguishes such types as total exclusion, differential exclusion, assimilation and multiculturalism. The amendments are based on the contemporary immigration states’ migration policies comprehensive analysis. Besides, this work is dedicated to the correlation of integration (adaptation) policies’ types and models of immigrants’ socio-cultural adaptation worked out by the author. Given models provide bilateral process of immigrants’ adaptation that includes the perception of immigrants by the receiving society and perception of receiving society by the immigrants. Contemporary integration policies leads to the conclusion of their two main failings — unilateralism and unification according to the immigrants’ groups adapted by different models.

**Key words:** migration, migrant, immigrants’ adaptation, migration policy, integration (adaptation) policy differential exclusion, differential inclusion, assimilation, multiculturalism, segregation, receiving society.